

ΟΘΩΜΑΝΙΚΕΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΕΣ (ΣΑΛΝΑΜΕ) ΤΟΥ ΒΙΛΑΕΤΙΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Οι επετηρίδες που εκδόθηκαν από τα μέσα του περασμένου αιώνα και μετά, από και για τα ίδια τα βιλαέτια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αποτελούν για τους ερευνητές μια σημαντικότερη ιστορική πηγή. Τα ενδιαφέροντα όμως ιστορικά, διοικητικά, δημογραφικά, οικονομικά κ.λ.π. στοιχεία που περιέχουν, ιδιαίτερα μάλιστα τα πληθυσμιακά, θα πρέπει να τα δεχτούμε με επιφύλαξη, αφού τόσο οι Οθωμανοί όσο και οι λοιπές γειτονικές χώρες στήριζαν τις εδαφικές τους διεκδικήσεις πάνω στη Μακεδονία σε αυθαίρετη κυρίως πληθυσμιακή υπεροχή. Ειδικότερα για το βιλαέτι Μοναστηρίου εκδόθηκαν εννέα επετηρίδες, η πρώτη το 1292 εγείρας (1875) και η τελευταία το 1314 εγείρας (1896)¹.

1. 1. Salname-i Vilayet Manastir [Επετηρίδα Βιλαετίου Μοναστηρίου], 1292 Hicrî senesi [1292 εγείρας] (1875), Def'a 1 [1η φορά], Manastir Matbaa-i Vilayet-i Manastir [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου Μοναστηρίου], 117 σ., [Βρίσκεται στη Millet Kütüphanesi = Εθνική Βιβλιοθήκη, στην Κωνσταντινούπολη, αρ. 5/3]. 2. Salname-i Vilayet-i Manastir [Επετηρίδα Βιλαετίου Μοναστηρίου], 1293 Hicrî senesi [1293 εγείρας] (1876), Def'a 2 [2η φορά], Manastir Matbaa-i Vilayet [Τυπογραφείο Βιλαετίου Μοναστηρίου], 115 σ., [Millet Kütüphanesi, αρ. 514]. 3. Manastir Vilayeti Salnamesi [Επετηρίδα Βιλαετίου Μοναστηρίου], 1305 Hicrî senesi [1305 εγείρας] (1888), Def'a 1 [1η φορά], Επιμέλεια: (Ahmed) Cavid Rifat Paşa zade, Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 683 σ. [Millet Kütüphanesi, αρ. 515]. 4. Manastir Vilayetine mahsus Salname [Επετηρίδα για το Βιλαέτι Μοναστηρίου], 1308 Hicrî senesi [1308 εγείρας] (1891), Def'a 2 [2η φορά], Επιμέλεια: Hayri, Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 248 σ., Millet Kütüphanesi, αρ. 516. 5. Salname-i Vilayet-i Manastir [Επετηρίδα Βιλαετίου Μοναστηρίου], 1310 Hicrî senesi [1310 εγείρας] (1892), Def'a 3 [3η φορά], Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 422 σ., Millet Kütüphanesi, αρ. 517. 6. Manastir Vilayetine mahsus Salname [Επετηρίδα για το Βιλαέτι Μοναστηρίου], 1311 Hicrî senesi [1311 εγείρας] (1893), Def'a 4 [4η φορά], Επιμέλεια: Ahmed Kadri Hacı, Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 367 σ., Millet Kütüphanesi, αρ. 518. 7. Manastir Vilayetine mahsus Salname [Επετηρίδα για το Βιλαέτι Μοναστηρίου], 1312 Hicrî senesi [1312 εγείρας] (1894), Def'a 5 [5η φορά], Επιμέλεια: Ahmed Kadri Hacı, Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 419 σ., Millet Kütüphanesi, αρ. 519. 8. Manastir Vilayetine mahsus Salname [Επετηρίδα για το Βιλαέτι Μοναστηρίου], 1313 Hicrî senesi [1313 εγείρας] (1895), Def'a 6 [6η φορά], Επιμέλεια: Ahmed Kadri Hacı, Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 236 σ., Millet Kütüphanesi, αρ. 520. 9. Manastir Vilayetine mahsus Salname [Επετηρίδα για το Βιλαέτι Μοναστηρίου], 1314 Hicrî senesi [1314 εγείρας] (1896), Def'a 7 [7η φορά], Επιμέλεια: Ahmed Kadri Hacı, Manastir Vilayet Matbaası [Μοναστήρι Τυπογραφείο Βιλαετίου], 245 σ., Millet Kütüphanesi, αρ. 521. Βλ. Osmanlı Yıllıkları [Οθωμανικές Επετηρίδες], Επιμέλεια: Hasan Duman, İstanbul 1982, σ. 74-75. Για τις οθωμανικές επετηρίδες γενικότερα βλ. Α. Ιορδάνογλου, «Η

Το Μοναστήρι καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς το 784 εγείρας (1382) από το βεϊλέρβη της Ρούμελης Τιμουρτάς βήη, επί σουλτάνου Μουράτ Α΄. [S= Salname, 1308 (1891), σ. 37]. Στα τέλη του περασμένου αιώνα τα όρια του βιλαετίου Μοναστηρίου ήταν τα εξής: Βόρεια συνόρευε με μικρό τμήμα των βιλαετίων Κοσόβου και Σκόδρας· ανατολικά με τα βιλαέτια Κοσόβου και Θεσσαλονίκης· νότια με το βιλαέτι Θεσσαλονίκης και την Ελλάδα· δυτικά με τα βιλαέτια Ιωαννίνων και Σκόδρας [S 1305 (1888), σ. 284] (βλ. εδώ χάρτη του Βιλαετίου Μοναστηρίου σ. 328-329).

Αρχικά, από την άποψη της διοικητικής διαίρεσης, το βιλαέτι που μας ενδιαφέρει περιλάμβανε τα σαντζάκια Μοναστηρίου, Πρεσρένης, Σκοπίων, Σκόδρας και Δεβρών. Καζάδες του σαντζακίου Μοναστηρίου ήταν τότε οι εξής: Μοναστηρίου, Κορυτσάς, Αχρίδος, Περλεπέ, Καστοριάς, Φλώρινας, Κοζάνης, Σερβίων, Ανασελίτσης, Κιρτσόβου, Στάρβας, Κολωνίας και Τζουμαάς [S 1292 (1875), σ. 97 και S 1293 (1876), σ. 92].

Στα αμέσως επόμενα έτη, τα σαντζάκια Πρεσρένης και Σκοπίων υπάχθηκαν στο βιλαέτι Κοσόβου. Ας σημειωθεί ότι τα δύο αυτά σαντζάκια περιλαμβάνονται στην πρώτη επετηρίδα του βιλαετίου Κοσόβου του 1296 εγείρας (1879). Όσον αφορά το άλλο σαντζάκι, της Σκόδρας, αυτό αποτέλεσε ιδιαίτερο βιλαέτι το 1299 εγείρας (1882), όπως προκύπτει από την πρώτη ομώνυμη επετηρίδα.

Μετά την απόσπαση από το βιλαέτι Μοναστηρίου των τριών πιο πάνω σαντζακίων, το κενό που δημιουργήθηκε καλύφθηκε με την προσθήκη δύο νέων σαντζακίων, της Κορυτσάς και του Ελβασάν. [S 1305 (1888), σ. 295]. Το σαντζάκι Κορυτσάς περιλάμβανε τους καζάδες Κορυτσάς, Καστοριάς, Κολωνίας και Στάρβας [S 1305 (1888) σ. 318], καζάδες που προηγούμενα υπάγονταν στο σαντζάκι Μοναστηρίου. Το σαντζάκι Ελβασάν είχε συσταθεί κατά την ίδια χρονική περίοδο, το 1304 (1887) χάρη στην ίδρυση του καζά Γραμησιού το 1303 (1886) και την απόσπαση από το βιλαέτι Σκόδρας του καζά Πεκλίνης [S 1305 (1888), σ. 338]. Να σημειωθεί ακόμη και το ότι στη διάρκεια της σύνταξης της επετηρίδας του 1305 ιδρύθηκε το σαντζάκι Σερβίων για να αποτελέσει τμήμα του βιλαετίου Μοναστηρίου. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος που στην αναφερόμενη επετηρίδα παρατίθεται μόνο ο συνολικός πληθυσμός του νεοσύστατου σαντζακίου [S 1305 (1888), σ. 284]. Στις επόμενες επετηρίδες σημειώνεται ότι το σαντζάκι Σερβίων περιλάμβανε τους καζάδες Σερβίων, Κοζάνης, Ανασελίτσης και Τζουμαάς, που ανήκαν προηγούμενα στο σαντζάκι Μοναστηρίου, προστιθεμένων σ' αυτούς και των καζάδων Ελασσόνας και Γρεβενών [S 1308 (1891), σ. 108].

Ήδη, κατά την τελευταία δεκαετία του περασμένου αιώνα, με τις σημειούμενες ανακατατάξεις διοικητικά, το βιλαέτι Μοναστηρίου παρουσίαζε την παρακάτω εικόνα:

1. Σαντζάκι Μοναστηρίου: Καζάδες Μοναστηρίου, Περλεπέ, Αχρίδος, Κιρτσόβου, Φλώρινας.

2. Σαντζάκι Σερβίων: Καζάδες Σερβίων, Κοζάνης, Δζουμαάς, Ανασελίτσης, Ελασσόνας, Γρεβενών.

3. Σαντζάκι Κορυτσάς: Καζάδες Κορυτσάς, Καστοριάς, Κολωνίας, Στάρβας.

4. Σαντζάκι Δεβρών: Καζάδες Δέβρε-ι μπαλά (΄ Ανω Δεβρών), Δέβρε-ι ζηρ (Κάτω Δεβρών), Ραχχάλαρ, Ματίου.

5. Σαντζάκι Ελβασάν: Καζάδες Ελβασάν, Γραμησιού, Πεκλίνης. [S 1308 (1891), σ. 37 και S 1310 (1891), σ. 168 και S 1312 (1894), σ. 292]. Σε όλους αυτούς τους καζάδες υπάγονταν 25 ναχιγιέ [S 1310 (1892), σ. 169] και εκατοντάδες χωριά [S 1308 (1891), σ. 214-239].

Ο καϊμακάμης («*kaymakam*» = υποδιοικητής) ήταν ο ανώτατος υπάλληλος του καζά. Προήδρευε στο «*Meclis-i İdare-i Kaza*» (διοικητικό συμβούλιο), το οποίο αποτελούνταν από μέλη τακτικά και αιρετά. Τα τακτικά μέλη ήταν ο ναϊπης (*naib* = τοποτηρητής), ο μουφτής (*müftü* = νομοδιδάσκαλος), ο μητροπολίτης ή ο αντιπρόσωπός του και ο γραμματέας αλληλογραφίας, ενώ τα αιρετά μέλη προέρχονταν από τους προκρίτους της μουσουλμανικής και χριστιανικής κοινωνίας. Ο ναϊπης είχε και τη θέση του προέδρου στο Πρωτοδικείο, που αποτελούνταν από πέντε μέλη, χριστιανούς και μουσουλμάνους. Σε κάθε καζά υπήρχαν διοικητικά γραφεία ληξιαρχείου, κτηματολογίου, αστυνομίας, εκπαίδευσης, δημόσιων χρεών, τηλεγραφείου και ταχυδρομείου, παράρτημα αγροτικής τράπεζας και δημοτικό συμβούλιο οκταμελές, στο οποίο συμμετείχαν και χριστιανοί.

Ανώτατος διοικητικός υπάλληλος του ναχιγιέ ήταν ο μουδίζης (*müdir* = διοικητής), ο οποίος προήδρευε στο διοικητικό συμβούλιο. Τη σύνθεσή του αποτελούσαν επίσης μέλη τακτικά και αιρετά. Υπήρχαν και στο ναχιγιέ γραφεία τηλεγραφείου και ταχυδρομείου, αστυνομίας, δημοτικό συμβούλιο, με δημάρχους πολλές φορές χριστιανούς. Στις επετηρίδες παρατίθενται τα ονόματα όλων των διοικητικών υπαλλήλων από τον ανώτερο που ήταν ο βαλής ως τον κατώτερο κλητήρα.

Οι επετηρίδες των ετών εγείρας 1292 (1875) και 1293 (1876) παραθέτουν κατά καζά τον πληθυσμό των χριστιανών, των μουσουλμάνων, των Εβραίων και των Κημπί (Αθιγγάνων) στα σαντζάκια Μοναστηρίου, Δεβρών, Πρεσρένης, Σκόδρας και Σκοπίων. Στο σαντζάκι Μοναστηρίου αναφέρονται 167.013 κάτοικοι, από τους οποίους οι 117.177 (70%) ήταν χριστιανοί, οι 44.851 (27%) μουσουλμάνοι, οι 3.460 (2%) Αθίγγανοι και οι 1.525 (1%)

Εβραίοι. Οι χριστιανοί πλειοψηφούσαν έναντι των μουσουλμάνων σε όλους τους καζάδες του σαντζακίου Μοναστηρίου, εκτός από τον καζά Κοζάνης, όπου οι μουσουλμάνοι ανερχόμενοι σε 14.140 έναντι 7.450 χριστιανών κατείχαν το 65% του συνολικού πληθυσμού του καζά (21.852). Εβραίοι υπήρχαν μόνο στους καζάδες Μοναστηρίου και Καστοριάς, 916 και 613 άτομα αντίστοιχα. Στο σαντζάκι Δεβρών οι μουσουλμάνοι ανέρχονταν σε 71.721 κατοίκους (86%), οι χριστιανοί σε 11.168 (13,5%) και οι Αθίγγανοι σε 456 (0,5%) [S 1292 (1875), σ. 98. Πβλ. S 1293 (1876), σ. 92].

Εθνολογικά, όπως προκύπτει από τις επόμενες επετηρίδες, ο πληθυσμός του βιλαετίου Μοναστηρίου αποτελούνταν από μουσουλμάνους, από Βλάχους («Ulah») και Έλληνες («Rum»), από Αρμένιους («Ermeni»), από Βουλγάρους («Bulgar»), από Εβραίους («Yahudi»), από προτεστάντες («Protestan»), από Λατίνους («Latin») και από ξένους υπηκόους ή αμφιβόλου υπηκοότητας (tebaa-i esnebiyye ve tabiiyyeti meskuk bulunan). Μακεδονικό έθνος δεν αναφέρεται, όχι μόνο στις επετηρίδες του βιλαετίου Μοναστηρίου, άλλ' ούτε και στις επετηρίδες των βιλαετίων Κοσόβου² και Θεσσαλονίκης. Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη των επετηρίδων των τριών βιλαετίων είναι ότι δεν προσδιορίζεται η εθνολογική σύνθεση του μουσουλμανικού πληθυσμού, ίσως επειδή οι Τούρκοι αποτελούσαν μειοψηφία έναντι των Αλβανών. Πάντως, στα σαντζάκια Δεβρών, Ελβασάν και Κορυτσάς το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού είχε αλβανική καταγωγή [S 1310 (1892), σ. 169].

Από στατιστική του γενικού πληθυσμού του βιλαετίου, που περιλαμβάνεται στην επετηρίδα του 1305 (1888), προκύπτει ότι ο συνολικός πληθυσμός ανερχόταν σε 582.246 άτομα και μαζί με το σαντζάκι Σερβίων 763.886 [S 1305 (1888), σ. 284]. Από τους 582.246 κατοίκους οι 320.371 (55%) ήταν μουσουλμάνοι, οι 162.340 (27,8%) Βούλγαροι, οι 94.376 (16,2%) Βλάχοι και Έλληνες μαζί (Παρ., Πίν. 1).

Οι μουσουλμάνοι πλειοψηφούσαν σε όλους τους καζάδες του βιλαετίου έναντι των άλλων εθνοτήτων, εκτός από τους καζάδες Φλώρινας και Καστοριάς. Οι Βούλγαροι, συγκρινόμενοι πληθυσμιακά με τους Έλληνες-Βλάχους, υπερίσχυαν στους καζάδες Μοναστηρίου [36.494 (29%) έναντι 33.077 (26%)], Περγλεπέ [27.793 (47%) έναντι 1.248 (2%)], Αχρίδος [14.269 (30%) έναντι 3.049 (7%)], Κιρτσόβου [12.879 (47%) έναντι 64 (0,2%)] και Καστοριάς [35.588 (58%) έναντι 6.421 (11%)].

Οι Βλάχοι και οι Έλληνες μαζί ήταν περισσότεροι από τους Βουλγάρους στους καζάδες Φλώρινας [20.662 (47%) έναντι 3.354 (8%)] και Κορυτσάς [24.975 (36% έναντι 2.134 (3%)]. Να σημειωθεί ότι στους καζάδες

2. Α. Ιορδάνογλου, «Η επετηρίδα του βιλαετίου Κοσόβου», ό.π., σ. 37-73.

Στάρβας και Κολωνίας δεν αναφέρονται Βούλγαροι και ο πληθυσμός των Βλάχων και των Ελλήνων ανερχόταν σε 3.028 (10,4%) του συνολικού πληθυσμού του καζά και σε 5.814 (33,5%) αντίστοιχα. Επίσης, στο σαντζάκι Δεβρών δεν αναφέρονται Βλάχοι και Έλληνες, παρά μόνο μουσουλμάνοι [50.870 (81%)] και Βούλγαροι [11.822 (19%)]. Αντίθετα, μουσουλμάνοι [25.740 (96%)] και Έλληνες [1.034 (4%)] κατοικούσαν στο σαντζάκι Ελβασάν [S 1305 (1888), σ. 390-399].

Σε άλλη στατιστική του γενικού πληθυσμού του βιλαετίου Μοναστηρίου, που παρατίθεται στην επετηρίδα του έτους 1308 εγείρας (1891), αναφέρονται 838.384 άτομα κατά εθνότητες και σαντζάκια. Αν θυμηθούμε ότι κατά την προηγούμενη επετηρίδα, περιλαμβανομένου και του σαντζακίου των Σερβίων, ο πληθυσμός του βιλαετίου ήταν 763.886, έχουμε μία αύξηση της τάξης 9%. Από τους 838.384 κατοίκους οι 383.022 (45,6%) ήταν μουσουλμάνοι, οι 225.234 (26,86%) Έλληνες και Βλάχοι και οι 224.999 (26,83%) Βούλγαροι. (Παρ., Πίν. 2).

Η αύξηση του μουσουλμανικού πληθυσμού, μερικώς, μπορεί να αποδοθεί και στο γεγονός ότι μετά το «*mesele-i zaille*» (ζήτημα απώλειας), που πιθανότατα εξυπνοείται η απώλεια για τους Οθωμανούς της ανατολικής Ρωμυλίας, εγκαταστάθηκαν στο Μοναστήρι αρκετοί πρόσφυγες προερχόμενοι από τα μέρη της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Το 1304 εγείρας (1887) με τη φροντίδα του πρώην βαλή του βιλαετίου Μοναστηρίου Χαλίλ Ριφάτ πασά³ και την οικονομική βοήθεια ευπόρων μουσουλμάνων, οι πιο δυστυχημένοι από τους πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στις 174 νεόκτιστες οικίες στα δυτικά της κωμόπολης Μοναστηρίου, στην τοποθεσία Χανλάρ Ονού (Έμπροσθεν των Χανίων), όπου η νέα συνοικία ονομάστηκε Χαμιδιέ. Οι υπόλοιποι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν από μέρους του βαλή Μοναστηρίου Φαϊκ πασά⁴, διάδοχο του Χαλίλ Ριφάτ πασά, στις 150 οικίες που κατασκευάστηκαν στην ίδια περιοχή, αλλά και σε άλλες περιφέρειες [S 1308 (1891), σ. 40].

Η αύξηση του ελληνικού και του βλάχικου πληθυσμού από 16,2% σε 26,8% οφείλεται και στην προσάρτηση του σαντζακίου των Σερβίων, όπου κατοικούσαν 113.840 (58%) Έλληνες και Βλάχοι έναντι 5.581 (2,8%) Βουλ-

3. «Ούτος διατελών εις φιλικωτάτας μετά του Αποστ. Μαργαρίτου σχέσεις, παρ' ου ίσως εδωροδοκήθη, έλαβε την απόφασιν να κατατρέξη τους Έλληνας του Μοναστηρίου πατάσων αμειλίκτως την όλην πνευματικήν των δράσιν, με τρομοκρατήσεις, φυλακίσεις πολιτών, διδασκάλων και άλλα διάφορα πιεστικά μέσα μεταχειριζόμενος». Π. Γ. Τσάλλης, *Το δοξασιμένο Μοναστήρι*, Θεσσαλονίκη 1932, σ. 43.

4. «... διακρινόμενος διά την άκραν φιλοχρηματιάν και ρουσφετολογίαν του, εφ' ο και Μπαζίς πασάς είχεν επονομασθή υπό του εν Μοναστηρίω Άγγλου προξένου. Και ούτος ευνέχισε μεν κατ' αρχάς την ανθελληνικήν πολιτικήν του προκατόχου του, αλλά μετ' ου πολύ, ιδών ότι δεν έβγαιναν και μεγάλα πράγματα από τας υποθέσεις αυτάς, μας άφησεν ησύχους». Π. Γ. Τσάλλης, ό.π., σ. 51.

γάρων [S 1308 (1891), σ. 240]. Κατά την επετηρίδα του 1308 (1891) στο Μοναστήρι υπήρχαν 31.347 κάτοικοι και στα 135 χωριά που περιλάμβανε 58.638, ήτοι συνολικά 89.985 άτομα. Από αυτούς οι 24.713 (27,5%) ήταν μουσουλμάνοι, οι 30.026 (33,3%) Έλληνες και Βλάχοι, οι 30.891 (34,3%) Βούλγαροι.

Ο καζάς Μοναστηρίου είχε τέσσερις ναχιγιέδες (δήμους, κοινότητες): Τιμούρχισαρ (Σιδηροκάστρου), Κρουσόβου, Ρέσνας και Πρέσπας. Στον πρώτο ναχιγιέ υπήρχαν 394 κάτοικοι και στα 34 χωριά του 11.364, ήτοι συνολικά 11.758 άτομα. Από αυτούς 628 (5,3%) ήταν μουσουλμάνοι και 11.130 (94,6%) Βούλγαροι. Στο δεύτερο ναχιγιέ αναφέρονται 9.724 κάτοικοι και στα εννιά χωριά του 1.559, ήτοι συνολικά 11.283 άτομα. Εθνολογικά, η πληθυσμιακή σύνθεση του ναχιγιέ αποτελούνταν από 140 (1,2%) μουσουλμάνους, από 5.305 (47%) Έλληνες και Βλάχους και από 5.838 (51,7%) Βουλγάρους. Στον τρίτο ναχιγιέ υπήρχαν 4.384 κάτοικοι και στα 32 χωριά του 11.432, ήτοι συνολικά 15.816 άτομα. Από αυτούς οι 3.261 (20,6%) ήταν μουσουλμάνοι, οι 3.708 (23,4%) Έλληνες και Βλάχοι και οι 8.847 (56%) Βούλγαροι. Στον τέταρτο και τελευταίο ναχιγιέ του καζά Μοναστηρίου κατοικούσαν 380 άτομα και στα 29 χωριά του 8.201, ήτοι συνολικά 8.581, από τους οποίους 1.765 (20,5%) ήταν μουσουλμάνοι, οι 2.038 (23,7%) Έλληνες και 4.778 (55,6%) Βούλγαροι [S 1308 (1891), σ. 37].

Κατά όμοιο τρόπο παρατίθενται τα πληθυσμιακά στοιχεία και για τους υπόλοιπους καζάδες του βιλαετίου Μοναστηρίου [Παρ., Πίν., 3]⁵. Να σημει-

5. Στον πίνακα 3, που αφορά το γενικό πληθυσμό του βιλαετίου, είναι απαραίτητο να γίνουν οι παρακάτω διευκρινίσεις: Πρωτεύουσα του ναχιγιέ Πρεσπών ήταν το χωριό Νακούλιτς, κατά συνέπεια τα πληθυσμιακά στοιχεία για την πρωτεύουσα του ναχιγιέ αφορούν το Νακούλιτς και όχι τις Πρέσπες (σ. 52). Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για τους ναχιγιέδες Μοριχόβου, του οποίου πρωτεύουσα ήταν το χωριό Βιτούλιστε (σ. 69), Ρόντικ ή Ρούντικ με πρωτεύουσα το χωριό Σούφβιτς (σ. 76), Ντεμπρετζά με πρωτεύουσα το χωριό Ίζντάκλαβα (σ. 91), Κολωνίας με πρωτεύουσα το χωριό Χερέσκα (σ. 178), Στάρβας με πρωτεύουσα την κομπούλη Μπογκράντιτς (σ. 183), Δεβρέ-ι ζηρ με πρωτεύουσα το χωριό Πεσχ Πόγια, Ρακαλάρ με πρωτεύουσα το χωριό Ζιρνάνιτσα και του Ματίου με πρωτεύουσα το χωριό Μπουργκάγιε (σσ. 194, 195 και 197). Στους 12.425 κατοίκους του καζά Σεββίων πρέπει να προστεθούν και οι χριστιανοί Αθίγγανοι (σ. 108). Για τους κατοίκους των ναχιγιέ Λειβαδίου και Δισκάτης υπάρχει η ένδειξη «χριστιανοί», ενώ του Ντομνίκ 189 μουσουλμάνοι και 596 χριστιανοί (σ. 124). Δεν υπάρχει κανένας προσδιορισμός για τους 1.045 κατοίκους του ναχιγιέ Βέντσε (σ. 130). Στον πληθυσμό του καζά της Κορυτιάς περιλαμβάνονται και οι κάτοικοι του ναχιγιέ Οπάρεως (σ. 158), του καζά Καστοριάς και οι κάτοικοι των ναχιγιέ Κλεισιούρας και Βουρβουτσκό (σ. 170), των 74 χωριών του καζά της Στάρβας και ο πληθυσμός του ναχιγιέ Γκέβγκες (σ. 183), του καζά Ελβασάν και οι κάτοικοι των ναχιγιέ Τσερμενίκα και Σμπατ (σ. 204). Τα στοιχεία που δίνονται για το σαντζάκι Ελβασάν και τον καζά Δεβρέ-ι μπαλά αφορούν αποκλειστικά τον ανδρικό πληθυσμό (σσ. 190 και 204). Δεν μπόρεσε να γίνει απογραφή πληθυσμού στην περιοχή Μαλεσί, όπου ζούσαν 50.000 περίπου μουσουλμάνοι (σ. 190 και 204). Για τη διοικητική διάρρηση και τα πληθυσμιακά στοιχεία του βιλαετίου Μοναστηρίου βλ. και Κ. Βακαλόπουλος, «Πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή του πασαλικίου Μοναστηρίου στα μέσα του 19ου

ωθεί ότι τα ίδια σχεδόν στοιχεία περιλαμβάνει και η επετηρίδα του ετους εγείρας 1310 [1892], σ. 169, ενώ η άλλη του 1312 [1894], σ. 292 σημειώνει τον πληθυσμό των καζάδων κατά άρρεν και θήλυ⁶.

Στο Μοναστήρι είχαν προξενεία η Ελλάδα, με πρόξενο τον Κωνσταντίνο Πανουριά⁷ και διερμηνέα τον Αβραάμ Μισραχή⁸, καθώς επίσης και η Αγγλία, η Ρωσία και η Αυστροουγγαρία. Η Ελλάδα διατηρούσε προξενείο και στην Ελασσόνα με πρόξενο τον Παπαδόπουλο [S 1305 (1888), σ. 164]. Την ίδια χρονική περίοδο δημοτικός γιατρός στο Μοναστήρι ήταν ο Γιώργη(ς) Αποστολίδη(ς): άλλοι γιατροί ο Βαφειάδη(ς)⁹, ο Επαμεινώνδα(ς) Δημήτρης, γιατροί και χειρουργοί ο Μικέλκο, ο Μιχάλη(ς), χειρουργοί ο Γιούνης (Κωστής Γιούλης;)¹⁰, ο Χρηστάκη(ς), ο Πέτρος, ο Λαζάρ Γιάννη(ς) και ο Νικολάκη(ς): φαρμακοποιοί ο Μιχαλάκη(ς) Νίτα, ο Αριστοτέλη(ς), ο Λεωνίδα(ς), ο Κόντσο και ο Βαγγέλ(ης) [S 1305 (1888), σ. 164]. Στα αμέσως επόμενα έτη τη θέση του δημοτικού γιατρού κατέλαβε ο Σακίρ. Εκτός από τους πιο πάνω γιατρούς συναντούμε και τους Ματσάλη¹¹, Ανκέλε (Άγγελος;) Ρούμπε, (Χερτούρα ή Χερτόρα), Καραβίμπε, Τσανκηρή, Μεκελέσκο, Χρήστοβιτς, Εζντέρ,

αιώνα», *Μακεδονικά* 21 (1981) 171 και εξής.

6. Μοναστηρίου: άνδρες (Α) 21.193, γυναίκες (Γ) 68.315=139.508. Περίεπεί: Α 32.767, Γ 30.391=63.158. Αχρίδος: Α 28.242, Γ 27.825=56.067. Κιρτσόβου: Α 18.867, Γ 18.037=36.904. Φλώρινας: Α 26.028, Γ 23.108=49.136. Σερβίων: Α 9.000, Γ 7.300=16.300. Ελασσόνας: Α 11.924, Γ 10.929=22.853. Γρεβενών: Α 17.878, Γ 16.157=34.035. Δζουμαάς: Α 23.102, Γ 20.747=43.849. Ανασελίτσας: Α 18.389, Γ 16.114=34.503. Κοζάνης: Α 12.262, Γ 11.901=24.163. Τα στοιχεία για τα σαντζάκια Κοριτσάς, Ελβασάν και Δεβρών αφορούν τον ανδρικό πληθυσμό. Σαντζάκι Κοριτσάς: Καζάς Κοριτσάς 65.227, Καστοριάς 62.848, Κολωνίας 15.704, Στάρβας 25.285. Σαντζάκι Ελβασάν: Καζάς Ελβασάν 7.067, Πεκλίνης 15.423, Γραμησίου 7.025, ναχιγιέ Τσερμιένικας 2.174, ναχιγιέ Σιπατ 926. Σαντζάκι Δεβρών: Δέβρε-ι μπαλά 19.697, Δέβρε-ι ζηρ 5.130, Ρακαλάρ 10.198, Ματίου 5.335.

7. «Μετατεθέντος δε εν τω μεταξύ του προξένου Γ. Δοκού, διάδοχός του εστάλη ο Κωνστ. Πανουριάς, ακούρατος και αυτός εργατής της πατρίδος ... Μετά την υπό του στρατοδικείου όμως αποκάλυψιν της συνεργασίας αυτού μετά πολιτών οθωμανών υπηκόων, ανεφίη διπλωματικών ζήτημα μεταξύ Πύλης και Ελλ. Κυβερνήσεως». Π. Γ. Τσάλλης, *ό.π.*, σσ. 34 και 50.

8. Ν. Χ. Γεωργιάδης, *Όσα έγγραφα στο Μοναστήρι 1903-1904*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 39.

9. «Ο Χαλήλ Ριφάτ πασάς ... συλλαμβάνει και φυλακίζει κατόπιν κατ' οίκον ερευνής τον Δημήτρη Βαφειάδη ιατρόν ... Δι' όλους τούτους κατηγορία ήτο ότι ήσαν δήθεν αρχηγοί επαναστατικού κινήματος με σκοπόν προσαρτήσεως της Μακεδονίας εις την Ελλάδα ... Σημειωτέον ότι ο εκ των ως άνω καταδιωχθέντων ιατρός Δ. Βαφειάδης ήτο ο νεώτερος αδελφός του Αναστασιου Βαφειάδου, ο οποίος κατά το έτος 1866, εν Αθήνας ευρισκόμενος, εσχημάτισεν εθελοντικόν σώμα και τεθείς επί κεφαλής αυτού, μετέβη να πολεμήσει εις Κρήτην». Π. Γ. Τσάλλης, *ό.π.*, σσ. 44 και 48. Στη σελίδα 45 υπάρχει η προσωπογραφία του Δ. Βαφειάδη.

10. S 1308 (1891), σ. 24.

11. «... μεγάλως ειργάσθη διά την έναρξιν του ενόπλου αγώνος και ο έγκριτος συμπολίτης και μέγας πατριώτης αείμνητος Κωνσταντίνος Ματσάλης ιατρός, εις διαρκή επί τούτω επικωνωνία μετά τον ελληνικόν προξενείον ευρισκόμενος και συγγήν μετά του Στεφ. Δραγούμη αλληλογραφίαν ανταλλάσων. Έλαβε μέρος εν μεγάλω κύκλω και επί σειράν ετών και εις την διοίκησιν των κοινοτικών μας πραγμάτων». Π. Γ. Τσάλλης, *ό.π.*, σ. 75. Στη σελίδα 45 υπάρχει η προσωπογραφία του.

και φαρμακοποιούς τον Δημήτρη Ντέλα, τον Μπουσούλα και τον Δημήτρη [S 1308 (1891), σ. 24].

Το Μοναστήρι είχε 5.394 χανέ (οικία), με εκκλησίες —δύο των Βουλγάρων και από μία των Ελλήνων, των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών— 24 τζαμιά, 5 τεκέδες —δύο των ραφαήδων και από έναν των μπεκτασήδων, των καδιρήδων και των νακσημπεντήδων— 9 συναγωγές, 2.484 καταστήματα, 14 χάνια, 8 φαρμακεία κλπ., ενώ στα 135 χωριά του 9.574 χανέ, 146 χάνια, 66 τζαμιά, 145 εκκλησίες, καθώς επίσης περιλαμβανομένης και της πόλης του Μοναστηρίου, 17.575 αμπέλια, 257 μύλους κλπ. [S 1308 (1891), σ. 38]. Στοιχεία παρόμοια για όλους τους καζάδες του βιλαετίου περιέχονται στην ίδια επετηρίδα του 1308 (Παρ., Κατάλογος κτισμάτων και γαιών).

Στο Μοναστήρι τα μουσουλμανικά σχολεία βρισκόνταν υπό την εποπτεία της «Maarif İdaresi» (Διεύθυνση Παιδείας) και του «Meclis-i Maarif» (Συμβούλιο Παιδείας). Δεν προκύπτει από την έρευνα, αν τα δύο αυτά σώματα επόπτευαν και τα μουσουλμανικά σχολεία των υπόλοιπων καζάδων. Η Διεύθυνση Παιδείας αποτελούνταν από τρία μέλη: το διευθυντή, ο οποίος είχε το βαθμό του «μολλά Αδριανουπόλεως»¹², ένα λογιστή και ένα γραμματέα. Ο αναφερόμενος διευθυντής εκτελούσε καθήκοντα προέδρου και στο Συμβούλιο Παιδείας. Τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου ήταν ο αρχιγραμματέας, ο διευθυντής του «Mekteb-i İdadi» (γυμνασίου), ένας καθηγητής από την ίδια σχολή και δύο στρατιωτικοί με το βαθμό του «yüzbaşı» (λοχαγού) ο ένας και του «mülazım» (υπολοχαγού) ο άλλος.

Το μουσουλμανικό γυμνάσιο μετατράπηκε σε νυκτερινή σχολή τον Φεβρουάριο του 1304 (1887). Επτά από τους δεκατέσσερις καθηγητές του ήταν στρατιωτικοί. Στις τέσσερις τάξεις του είχε 38 μαθητές, από τους οποίους οι πέντε ήταν χριστιανοί και ο ένας Εβραίος.

	Μουσουλμάνοι	Χριστιανοί	Αρμένιοι	Εβραίοι	Άρθροισμα
Νυκτερινοί	20	4	1		25
Πρωινοί	11	1		1	13
	31	5	1	1	38

Το εβδομαδιαίο πρόγραμμα περιλάμβανε μαθήματα οθωμανικής γλώσσας, αραβικής, περσικής, γαλλικής κλπ. (Παρ., Πίν 4). Εκτός από το γυμνάσιο, οι μουσουλμάνοι είχαν στο Μοναστήρι και δύο «Mekteb-i Rüşdiye»

12. Edime payesi mücerredi: «Βαθμός (Μολλά) Αδριανουπόλεως. Ψιλός βαθμός, ήτοι καλύτερος βαθμός των ουλεμάδων». Ι. Χλωρός, *Λεξικόν Τουρκο-ελληνικόν*, τόμ. Ι, Εν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 420.

(αστική σχολή), που λειτουργούσαν το ένα ως αρρεναγωγείο με 100 μαθητές και το άλλο ως παρθεναγωγείο με 26 μαθήτριες, καθώς επίσης και 13 «Me-kebe-i İbtidai» (προκαταρκτική σχολή) μαζί και «Sibyan» (νηπιαγωγείο), με 792 μαθητές και 613 μαθήτριες.

Οι μη μουσουλμάνοι συντηρούσαν στο Μοναστήρι πέντε γυμνάσια, από τα οποία τα τρία ήταν αρρεναγωγεία με 290 συνολικά μαθητές και τα δύο παρθεναγωγεία με 280 μαθήτριες. Επίσης, υπήρχαν πέντε αστικές σχολές, τα τέσσερα για αγόρια και το ένα για κορίτσια, με 530 μαθητές και 35 μαθήτριες. Να σημειωθεί ότι προκαταρκτικές σχολές λειτουργούσαν σε όλες σχεδόν τις πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά του βιλαετίου [S 1305 (1888), σ. 153-159]. (Παρ., Πίν. 5, 6 και 7).

Κύρια ασχολία των κατοίκων του βιλαετίου ήταν η γεωργία. Ιδιαίτερα τα αμπέλια είχαν μεγάλη φήμη, ποιοτικά και ποσοτικά, σε ολόκληρη την επικράτεια του Οθωμανικού κράτους. Η καλλιέργεια της γης γινόταν κατά το παλιό σύστημα, πράγμα το οποίο περιορίζε την παραγωγή. Κάποια ανάπτυξη σημειώθηκε στο βιομηχανικό τομέα με την ίδρυση δύο εργοστασίων, το ένα γαΐτανιού από τον Ανέστη Εφένδη, έμπορο της πόλης Μοναστηρίου, και το άλλο σαπυνοποιίας από τον (Βλαντίκα) Εφένδη από το Κρούσοβο. Το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο του βιλαετίου γινόταν διά της αμαξοστοιχίας, αλλά και με ιππότες άμαξες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

380		عمومداستانق		مناسرولایتنک نفوس		381	
اناک		ذکور		کون		اجمال	ایلی خانات
بانجی	برلی	بانجی	برلی	بانجی	برلی		
1304	117029	1991	199027	3390	317076	330371	اسلام
371	23169	971	29880	1322	93054	92376	اولاح و روم
0	12	0	14	0	26	26	ارمنی
130	29900	302	92003	437	161903	162340	بلغار
3	2299	12	2032	17	0031	0048	یهودی
0	17	0	18	0	34	34	روستنان
3	0	1	0	4	0	4	لاتین
8	10	8	16	16	31	47	تجارتی و دیوانه بی
							منگول پولکان
1814	233160	3277	30990	0091	077100	082246	دیون

مناسرولایتنک نفوس عمومیہ جدولی

380

مناسرولایتنک نفوس عمومیہ نی مبین جدولدر						
کون	مناسر-بانجی	مناسر-بانجی	کوزتجه-بانجی	دیزه-بانجی	ایلیسان-بانجی	ایلی-خانات
330371	317076	71063	74484	78843	00684	اسلام
92376	93054	113840	33971	0400	870	روم
26	26	0	0	0	0	اولاح
162340	161903	0081	00140	0047	0	بلغار
0048	0031	0	0	0	0	ارمنی
34	34	0	0	0	0	روستنان
4	0	0	774	0	0	یهودی
47	31	0	0	0	0	تبعہ
						اجنبیہ
082246	077100	327677	109379	99780	06004	یکون

Πίνακας 1-2. Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου [S 1305 (1888), σ. 384-385] και S 1308 (1891), σ. 240.

Πίνακας 1
Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου

Όνομα Κοινότητας Μουσουλμάνοι Βλάχοι-Έλληνες Αρμένιοι Βούλγαροι Εβραίοι Προτεστάντες Λατίνοι Ξένοι υπήκοοι Άθροισμα	Άθροισμα		Άνδρες		Γυναίκες		
	Άθροισμα	Γηγενείς	Ξένοι	Γηγενείς	Ξένοι	Γηγενείς	Ξένοι
	320.371	317.076	3295	199.527	1.991	117.549	1.304
	94.376	93.054	1.322	49.885	961	43.169	361
	26	26		14		12	
	162.340	161.903	437	92.003	302	69.900	135
	5.048	5.031	17	2.532	14	2.499	3
	34	34		18		16	
	4		4		1		3
	47	31	16	16	8	15	8
	582.246	577.155	5.091	343.995	3.277	23.316	1.814

Πίνακας 2
Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου

Μοναστηρίου	Μοναστηρίου	Σερβίω	Κορυτσάς	Δεφρών	Ελβασάν	Άθροισμα
	87.443	76.563	74.489	78.843	55.684	383.022
	71.153	113.840	33.971	5.400	870	225.234
	163.736	5.581	50.145	5.537		224.999
	26					26
	34		774			34
	4.264					5.038
	31					31
	326.687	195.984	159.379	99.780	56.554	838.384

Πίνακας 3
Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου
Σαντζάκι Μοναστηρίου

ΟΚ	ΠΚ	ΧΚ	ΠΧ	Α	ΟΝ	ΠΝ	ΧΝ	ΠΧ	Α	Μ	ΕΒ	Β	ΑΡ	Ε	Π	Ε	ΓΑ
Μο	31.347	135	58638	89.985	Ρε	4.384	32	11.432	15.816	24.713	30.026	30.891	26	4.264	34	31	89.985
					Πρ	380	29	8.201	8.581	3.261	3.708	8.847					15.816
					Τι	394	34	11.364	11.758	1.765	2.038	4.778					8.581
					Κρ	9.724	9	1.559	11.283	628	5.305	11.130					11.758
Πε	18.279	115	32.845	51.124	Μο	532	18	7.692	8.124	14.279	955	35.890					51.124
					Ρο	1015	18	7.000	8.015	8.859	18.140	7.821					8.124
Φλ	6.928	48	21.586	28.514	Νυ	3.411	10	3.467	6.868	3.124	3.040	1.515					28.514
					Στ	4.114	22	14.346	18.460	876	4.532	1.461					8.025
Αχ	11.572	56	14.844	26.416	Ντ	517	25	6.993	7.510	8.135	746	17.535					6.869
										7.724	2.296	8.440					26.416
Κι	3.899	111	30.323	34.222						353	64	7.157					7.510
ΓΑ	72.025	165	158.236	230.261		24.471	197	83.486	96.415	13.586	71.153	163.736	26	4.264	34	31	326.687

ΟΚ = Όνομα του καζά. ΠΚ = Πληθυσμός πρωτεύουσας του καζά. ΧΚ = Χωριά του καζά. ΠΧ = Πληθυσμός των χωριών. Α = Άθροισμα. ΟΝ = Όνομα του ναχιγιέ. ΠΝ = Πληθυσμός πρωτεύουσας του ναχιγιέ. ΧΝ = Χωριά του ναχιγιέ. ΠΧ = Πληθυσμός των χωριών. Μ = Μουσουλμάνοι. ΕΒ = Έλληνες και Βλάχοι. Β = Βούλγαροι. ΑΡ = Αρμένιοι. Ε = Εβραίοι. Π = Προτεστάντες. Ξ = Ξένοι υπήκοοι. ΓΑ = Γενικό άθροισμα. Μο = Μοναστηρίου. Ρε = Ρεσάνας. Πρ = Πρέσπας. Τι = Τιμούρτζισαο. Κρ = Κρουσόφου. Πε = Πεελετέ. Μο = Μοριχόφου. Φλ = Φλώρινας. Ρο = Ρόντινκ. Νυ = Νιμφάτου. Αχ = Αχρίδος. Στ = Στρούγας. Ντ = Ντεμτζετζάς. Κι = Κιρτσάφου. ΓΑ = Γενικό άθροισμα.

Πίνακας 3
 Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου

Σαντζάκι Σερβίων

ΟΚ	ΠΚ	ΧΚ	ΠΧ	Α	ΟΝ	ΠΝ	ΧΝ	ΠΧ	Α	Μ	ΕΒ	Β	ΑΡ	Ε	Π	Ε	ΓΑ
Σε	3.099	27	12.796	15.895	Βε		5		6.660	3.460	12.425						15.895
Ελ	919	66	23.040	23.959	Α		10		2.359	χρ	σ	νοί					6.660
					Δ		13		2.796	χρ	σ	νοί					23.959
					Ν	785	16		785	189	596	χριστιαν					2.359
Κο	6.508	84	18.731	25.366	Β	1.045	9		1045	13.564	11.802						2.796
Δξ	2.865	58	39.747	42.612	Κα		17		9.678	33.107	3.924	5.581					785
					Σα				6.285	8.400	1278						25.366
ΓϚ	1.243	84	32.003	33.246	Αν	575	89	17.199	17.774	4.562	28.684						1.045
					Σε		7		5.000	3.807	13.967						42.612
					Ζο	2.405	16	17.199	3.579	403	4.597						9.678
ΓΑ	14.634	319	126.317	141.078	Ζο		173		55.961	77.374	108.089	5.581					6.285
																	33.246
																	17.774
																	5.000
																	3.579
																	197.039

Σε = Σερβίον. Βε = Βελέβενδου. Ελ = Ελασσόνορος. Α = Λειβαδίον. Δ = Δισκάτην. Ν = Ντομνίκ. Κο = Κοζάνης. Β = Βέντσε. Δξ = Δζουμαάς. Κα = Κα-
 τράντισας. Σα = Σαοίχανλάφ. ΓϚ = Γρεβενών. Αν = Ανασελίτισης. Σε = Σέτσιστα. Ζο = Ζοπάν. ΓΑ = Γενικό άθροισμα.

Πίνακας 3
 Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου
 Σαντζάκι Κορυτιάς

ΟΚ	ΠΚ	ΧΚ	ΠΧ	Α	ΟΝ	ΠΝ	ΧΝ	ΠΧ	Α	Μ	ΕΒ	Β	ΑΡ	Ε	Π	Ξ	ΓΑ
Κο	5.452	72	33.975	39.428	Βι Οπ	1.295	53	19.072	20.367	18.986 11.041	6.745 7.192	13.697 2.134					39.428 20.367
Κα	5.615	65	40.379	45.994	Κλ Βο Χρ					9.459	6.921	28.840					45.994
Κ	114	54	15.211	15.325	Χρ	1.993	36	12.912	14.905	4.507	4.150	6.248					14.905 15.325
Στ	1.176	74	22.958	24.134	Γκ												24.134
ΓΑ	12.357	265	112.523	124.881		3.288	89	31.984	35.272	74.489	33.971	50.919					160.153

Κο = Κορυτιάς, Βι = Βιγλίστα, Οπ = Όπαρις, Κα = Καστοριάς, Κλ = Κλεισούρας, Βο = Βουρβούτσικο, Χρ = Χρουπίστας, Κ = Κολωνιάς, Στ = Στάρφας, Γκ = Γκέβγκες, ΓΑ = Γενικό άθροισμα.

Πίνακας 3
 Στατιστική γενικού πληθυσμού του Βιλαετίου Μοναστηρίου
 Σαντζάκι Δεβριών

ΟΚ	ΠΚ	ΧΚ	ΠΧ	Α	ΟΝ	ΠΝ	ΧΝ	ΠΧ	Α	Μ	ΕΒ	Β	ΑΡ	Ε	Π	Ξ	ΓΑ
Δμ	8.032	111	20.235	28.267						17.851	10.416	χριστιανοί					28.267
Δς	973	38	4.588	5.561						5.411	150	χριστιανοί					5.561
Ρα	1.971	44	6.940	8.911						8.540	371	χριστιανοί					8.911
Μα		33		7.041						7.041							7.041
ΓΑ	10.976	226	31.763	49.780						38.843	10.937						49.780

Δμ = Δέβρε-ι μεταλά. Δς = Δέβρε-ι ζηη. Ρα = Ρακαλάρ. Μα = Ματιου. ΓΑ = Γενικό άθροισμα.

Σαντζάκι Ελβασάν

ΟΚ	ΠΚ	ΧΚ	ΠΧ	Α	ΟΝ	ΠΝ	ΧΝ	ΠΧ	Α	Μ	ΕΒ	Β	ΑΡ	Ε	Π	Ξ	ΓΑ
Ελ	9.915	164	4.867	14.791	Το Σμ					13.932	859						14.791
Γρ	471	66	4.078	4.549						4.538	11						4.549
Πε	1.117	67	6.097	7.214						7.214							7.214
ΓΑ	11.503	527	15.042	26.554						25.684	870						26.554

Ελ = Ελβασάν. Το = Τσερμένκα. Σμ = Σιματ. Γρ = Γρομψιου. Πε = Πεκλίνης. ΓΑ = Γενικό άθροισμα [S 1308 (1891), σ. 37-212].

— ΜΚΤΒ ΑΕΔΑΔΙ΄ ΜΛΚΙΕ ΝΚ ΑΩΚΑΤ ΤΧΒΙΛΙΕ ΣΝΙ ΜΙΝ —					
— ΡΡΟΥΓΡΑΜΔΡ —					
ΜΚΤΒ ΑΕΔΑΔΙ΄	ΠΑΖΑΡ	ΑΖΑΡ ΑΡΝΙ	ΣΑΛΙ	ΧΕΡΑΡ ΣΝΙΕ	ΠΕΧΤΣΝΙΕ
ΔΡ ΔΕΧΙ ΣΕ					
ΧΕΡΑΝΔΙ	ΤΩΑΝΙΝ ΜΛΔΙΕ	ΧΕΡΑΝΔΙ	ΜΤΛΑΤ	ΦΡΑΖΖ ΧΕ	ΜΤΛΑΤ
ΤΑΡΙΧ ΕΜΟΙ	ΑΣΑΝ ΕΤΜΑΝΙ	ΧΕΡΑΤΙΕ	ΚΙΑ	ΚΙΑ	ΤΑΡΙΧ ΕΜΟΙ
ΜΝΤΠ	ΦΡΑΖΖ ΧΕ	ΡΣΜ	ΜΝΤΠ	ΩΝΙΝ ΜΛΚΙΕ	ΧΕΡΑΤΙΕ
ΑΟ ΧΕΧΙ ΣΕ					
ΒΛΑΓΤ ΕΤΜΑΝΙΕ	ΗΝΔΣΕ ΕΜΕ	ΣΙΕ Τ ΑΛΑΡΣ	ΤΑΡΙΧ ΜΛΚΙΕ	ΤΑΡΙΧ ΜΛΚΙΕ	ΡΣΜ
ΜΕΑΝΙ	ΦΡΑΝΣΖ ΧΕ	ΑΜΟΛ ΡΕΤΡΙ	ΗΝΔΣΕ ΕΜΕ	ΜΕΑΝΙ	ΧΕΡΑΤΙΕ
ΤΑΡΙΧ ΕΜΟΙ	ΧΕΡΑΦΙΑ ΝΚ	ΝΧΟ ΕΡΒΙ	ΒΛΑΓΤ ΕΤΜΑΝΙΕ	ΧΕΡΑΦΙΑ ΝΚ	ΦΡΑΝΣΖ ΧΕ
ΖΡΑΕΤ ΣΝΑΕΤ	ΖΡΑΕΤ ΣΝΑΕΤ		ΖΡΑΕΤ ΣΝΑΕΤ	ΖΡΑΕΤ ΣΝΑΕΤ	ΧΕΡΑΤΙΕ
ΧΕΡΑΤΙΕ	ΧΕΡΑΤΙΕ		ΧΕΡΑΤΙΕ	ΧΕΡΑΤΙΕ	ΧΕΡΑΤΙΕ
ΠΑΝΧΙ ΣΕ					
ΗΝΔΣΕ ΕΜΕ	ΤΑΡΙΧ ΜΛΚΙΕ	ΩΑΕΔ ΟΑΕ	ΗΝΔΣΕ	ΤΩΑΕΔ ΟΑΕ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ
ΦΡΑΝΣΖ ΧΕ	ΝΧΟ ΕΡΒΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΜΣΠΧΕ	ΦΡΑΝΣΖ ΧΕ	ΕΜΟΙ
ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΤΑΡΙΧ ΕΜΟΙ	ΕΜΟΙ	ΦΑΡΣΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΡΣΜ
ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΝΧΟ ΕΡΒΙ	ΝΧΟ ΕΡΒΙ	ΝΧΟ ΕΡΒΙ	ΝΧΟ ΕΡΒΙ	ΤΑΡΙΧ ΕΜΟΙ
ΡΤΧΙ ΣΕ					
ΦΡΑΝΣΖ ΧΕ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΗΝΔΣΕ ΕΜΕ	ΦΑΡΣΙ	ΡΣΜ	ΗΝΔΣΕ ΕΜΕ
ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΤΡΚΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΑΜΛΑΙ ΤΡΚΙ
ΑΜΛΑΙ ΤΡΚΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΦΡΑΝΣΖ ΧΕ	ΦΑΡΣΙ
ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ	ΧΕΡΑΦΙΑΙ

Πίνακας 4. Πρόγραμμα των ωρών διδασκαλίας του γυμνασίου «Mekteb-i İdadi» [SS 1305 (1888), s. 155].

Πίνακας 4
 Πρόγραμμα των ωρών διδασκαλίας του Γυμνασίου «Mekteb-i İdadi»

ΣΑΒΒΑΤΟ	ΚΥΡΙΑΚΗ	ΔΕΥΤΕΡΑ	ΤΡΙΤΗ	ΤΕΤΑΡΤΗ	ΠΕΜΠΤΗ
ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΤΟΣ					
1. Στοιχειώδης Αλγέβρα 2. Γενική Ιστορία 3. Λογική	1. Πολιτική Αγωγή 2. Οθωμανική Γλώσσα 3. Γαλλικά	1. Στοιχειώδης Αλγέβρα 2. Φυσική 3. Ιχνογραφία	1. Τριγωνομετρία 2. Χημεία 3. Λογική	1. Γαλλικά 2. Χημεία 3. Πολιτική Αγωγή	1. Τριγωνομετρία 2. Γενική Ιστορία 3. Φυσική
ΤΡΙΤΟ ΕΤΟΣ					
1. Ρητορική 2. «Μεανί»* 3. Λογική	1. Στερεομετρία 2. Γαλλικά 3. Τα Κεφάλαια Γεωγίας, Τέχνη, Εμπόριο της Γεωγραφίας	1. Γεωλογία 2. Βιβλίο των Συστημάτων «Usul Delferî» 3. Συντακτικό της Αραβικής	1. Φυσική Ιστορία 2. Στερεομετρία 3. Ρητορική	1. Φυσική Ιστορία 2. «Μεανί» 3. Τα Κεφάλαια Γεωγίας, Τέχνη, Εμπόριο της Γεωγραφίας	1. Ιχνογραφία 2. Φυσική 3. Γαλλικά
ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΤΟΣ					
1. Επιτεδομετρία 2. Γαλλικά 3. Αριθμητική	1. Φυσική Ιστορία 2. Συντακτικό της Αραβικής 3. Γενική Ιστορία	1. Κανόνες Ορθογραφία 2. Γενική Γεωγραφία 3. Συντακτικό της Αραβικής	1. Επιτεδομετρία 2. Περισκά 3. Φυσική Ιστορία	1. Ζωγραφική 2. Καλλιγρ. των Γαλλικών 3. Γαλλικά	1. Γενική Γεωγραφία 2. Ιχνογραφία 3. Γενική Ιστορία
ΠΡΩΤΟ ΕΤΟΣ					
1. Γαλλικά 2. Αριθμητική 3. Ορθογραφία της τουρκ. γλώσσας	1. Καλλιγραφία της Τουρκικής Γλώσσας 2. Οθωμανική Γεωγραφία 3. Αριθμητική	1. Γραμμική γεωμετρία 2. Γραμματική της Αραβικής 3. Οθωμανική Γεωγραφία	1. Περισκά 2. Γραμματική της Αραβικής 3. Οθωμανική Ιστορία	1. Ζωγραφική 2. Καλλιγρ. των Γαλλικών 3. Γαλλικά	1. Γραμμική Γεωμετρία 2. Ορθογραφία της Τουρκικής 3. Περισκά

[S 1305 (1888), σ. 155].

* «Μεανί= Μέρος της εμπορικής πραγματοποιούμενου περί συμφωνίας του λόγου προς την περίπτωση και την υπόθεσιν ή προς το σκοπούμενον». Ι. Χλωρός, *Τουρκο-ελληνικών Λεξικόν*, τόμ. 2, σ. 1713.

« Μκατ. ابتدایه و صبیان مکتبوری »									
عدد کتاب		عدد شاگرد		عدد مکتب		عدد شاگرد		عدد مکتب	
مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم
کتاب	۱۷	۱۳	۱۱۳۰	۶۱۳	۱	۲	۳۰	۵۳۰	۳۰
کتاب	۳	۳۰	۱۸۶۹	۶۸۱	۲	۲	۸۰	۳۳۳	۱۰۰
کتاب	۷	۲	۸۰۰	۶۸۱	۱	۱	۱	۱	۱۲۰
کتاب	۶	۲	۲۲۲	۳۰	۱	۱	۱	۱	۵۲
کتاب	۱۱	۵	۶۹۲	۸۳	۱	۱	۱	۱	۵۱
کتاب	۵	۷	۱۱۱	۳۰	۱	۱	۱	۱	۳۰
کتاب	۳۶	۲۷	۳۸۷	۶۵۸	۳	۱۰	۵	۱۱۲	۸۶۳
کتاب	۲۰	۳۲	۵۷۸	۴۷۰	۲	۲	۲	۲	۲۹۰
کتاب	۳	۱	۴۰	۶۱	۳	۱۰	۸	۱۱۲	۱۳۰
کتاب	۳۰	۲۶	۱۰۶۱	۳۸۶	۳	۱۰	۲۱	۱۱۲	۴۲۰
کتاب	۱۳	۱۵۹	۲۷۹۸	۲۳۲۶	۳	۱۰	۲۱	۱۱۲	۳۶۱۲۳۰
کتاب	۱۸	۱۲۷	۱۷۷۶	۱۰۱۲	۳	۱۰	۲۱	۱۱۲	۳۶۱۲۳۰
کتاب	۱۸	۳۰	۱۶۰	۲۱۰	۳	۱۰	۲۱	۱۱۲	۳۶۱۲۳۰
کتاب	۱۸	۱۰۷	۱۹۴۱	۱۲۲۲	۳	۱۰	۲۱	۱۱۲	۳۶۱۲۳۰
کتاب	۲۹	۲۸۳	۲۱۱۰	۴۷۰	۳	۱۰	۲۱	۱۱۲	۳۶۱۲۳۰

« مکتب عالمه --- رشد، ناک ماؤنڈہ، لٹان »									
عدد کتاب		عدد شاگرد		عدد مکتب		عدد شاگرد		عدد مکتب	
مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم	مکتب	شیرمسلم
کتاب	۱	۱	۲۱۰	۲۹۰	۲	۳	۱	۲۱۰	۲۹۰
کتاب	۲	۳	۲۱۰	۲۹۰	۲	۳	۱	۲۱۰	۲۹۰

Πίνακας 5, 6 και 7. Προκαταρκτικά σχολεία και νηπιαγωγεία. Αστικά σχολεία. Σχολεία ανώτερα των αστικών [S 1305 (1888), σ. 158-159].

Πίνακας 5
 Στατιστική των Σχολών του Βιλαετίου Μοναστηρίου.
 Προκαταρκτικές Σχολές και Νηπιαγωγεία

	Αριθμός Σχολών				Αριθμός Μαθητών			
	Μη Μουσουλμανικά		Μουσουλμανικά		Μη Μουσουλμανικά		Μουσουλμανικά	
	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια
ΚωΜ	5	17		13	620	1.130	613	792
ΚαΜ	3	41		30	468	1.869		681
ΝΚ		7			445	805		
ΝΤ		6		2		224	35	46
ΝΡ	4	11		5	206	692	83	149
ΝΠ		5		7		111	35	127
ΚΠ		36		27	387	1.103	658	782
ΚΑ		20		34	578	1.407	475	685
ΚΚ	1	3	1	15	45	400	61	395
ΚΦ		30		26	49	1.061	386	723
Αθ.	13	176	1	159	2.798	8.802	2.346	4.380
ΣΚ	18	89		127	1.776	5.151	1.012	2.945
ΣΔ		18		35	165	1.023	210	1.880
Αθ.	18	107	2	162	1.941	6.174	1.222	4.825
ΓΑ	49	390	2	483	6.680	21.150	4.790	12.030

[S 1305 (1888), σ. 158].

ΚωΜ = Κοινόπολη Μοναστηρίου. ΚαΜ = Καζάς Μοναστηρίου. ΝΚ = Ναγινές Κροισόβου. ΝΤ = Ναγινές Τιμόφουσαφ. ΝΡ = Ναγινές Ρέννας. ΝΠ = Ναγινές Πιρόπτας. ΚΠ = Καζάς Περόλεπέ μαζί και ναγινές. ΚΑ = Καζάς Αχρίδος. ΚΚ = Καζάς Κιλιτσάφου. ΚΦ = Καζάς Φιλώρινας. Αθ = Αθρούσια. ΣΚ = Σαντζάκι Κορνιτάς. ΣΔ = Σαντζάκι Δεβλόν. ΓΑ = Γενικό άθρούσια.

Πίνακας 6
Αστικές Σχολές

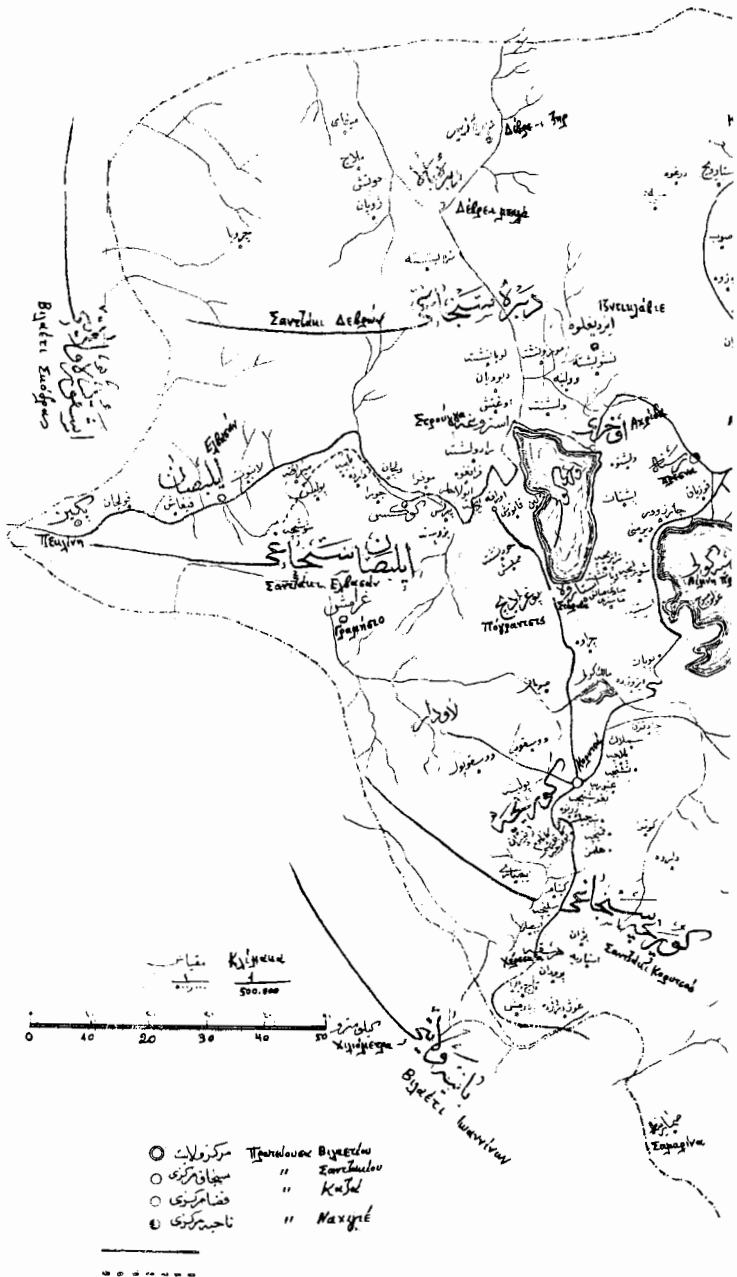
	Α ρ ι θ μ ό ς Σ χ ο λ ώ ν				Α ρ ι θ μ ό ς Μ α θ η τ ώ ν			
	Μη μουσουλμανικά		Μουσουλμανικά		Μη μουσουλμανικά		Μουσουλμανικά	
	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια
ΚωΜ	1	4	1	1	32	530	26	100
ΚαΜ	2	6		1	80	333		125
ΚΠ				1				52
ΚΑ				1				51
ΚΚ				1				30
ΚΦ				1				385
Αθ.	3	10	1	5	112	863	26	290
ΣΚ				6				130
ΣΔ				2				420
Αθ.				8				1.225
ΓΑ	3	10	1	21	112	863	26	

ΚωΜ = Κοιμόπολη Μοναστηρίου. ΚαΜ = Καζάς Μοναστηρίου. ΚΠ = Καζάς Περίεπε και Ναγιπέ. ΚΑ = Καζάς Αχρίδος. ΚΚ = Καζάς Κιριτζόβου. ΚΦ = Καζάς Φλώριντας. Αθ. = Αθροισμα. ΣΚ = Σαντζάκι Κορυτσάς. ΣΔ = Σαντζάκι Δεβρών. ΓΑ = Γενικό άθροισμα. [S 1305 (1888), σ. 159].

Πίνακας 7
Σχολεία ανώτερα των Αστικών

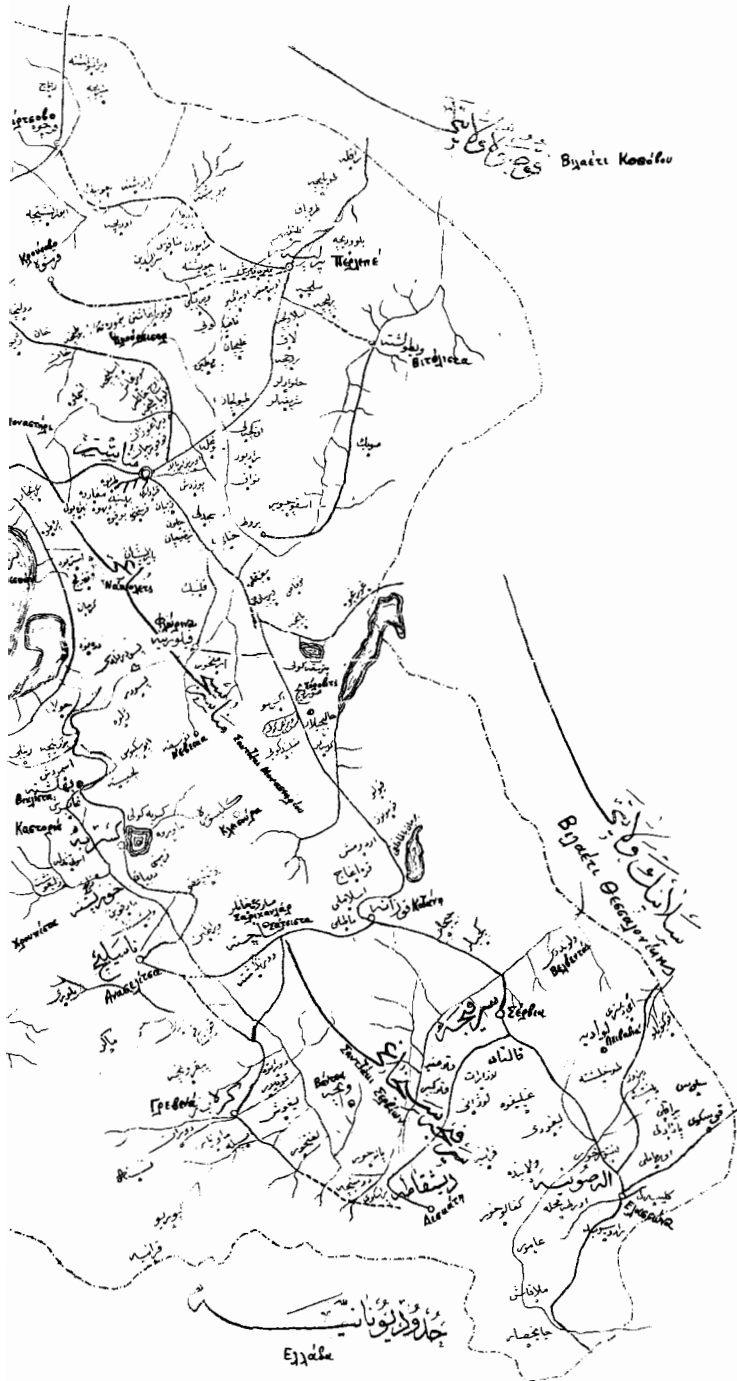
	Α ρ ι θ μ ό ς Σ χ ο λ ώ ν				Α ρ ι θ μ ό ς Μ α θ η τ ώ ν			
	Μη μουσουλμανικά		Μουσουλμανικά		Μη μουσουλμανικά		Μουσουλμανικά	
	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια
ΚωΜ	2	3		1	280	290		42

ΚωΜ = Κοιμόπολη Μοναστηρίου [S 1305 (1888), σ. 159].

Χάρτης Βιλαετίου Μοναστηρίου [S 1311 (1893)]

Οθωμανικές Επετηρίδες (Σάλναμέ) του Βιλαετιού Μοναστηρίου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΓΑΙΩΝ ΤΟΥ ΒΙΛΑΕΤΙΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ
[S 1308 (1891), σ. 3-212].

ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Καζάς Μοναστηρίου: Κωμόπολη Μοναστηρίου: 24 τζαμιά, 5 τεκέδες (δύο των ραφαήδων και από ένας των μπεκτασήδων, των καδιρήδων και των νακσημπεντήδων), εννέα μεδρεσέδες (ιεροδιδασκαλεία), δύο γυμνάσια («ida-di»), 2 αστικές σχολές «güszdiye», από τις οποίες η μία παρθENAγωγείο, 6 προκαταρκτικές σχολές («ibtidai»), 5 εκκλησίες (δύο των Βουλγάρων και από μία των Ελλήνων, των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών), 9 συναγωγές, 2 αστικές σχολές των Βουλγάρων, από μία αστική σχολή των Βλάχων, των Ελλήνων και των Εβραίων, 6 προκαταρκτικές σχολές των Βουλγάρων, μία των Βλάχων, από μία των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών, 9 των Ελλήνων, 3 των Εβραίων, 5.394 οικίες («hane»), 2.484 καταστήματα, 4 στρατώνες, κυβερνείο, 10 αστυνομικά τμήματα, 3 αποθήκες ρουχισμού, 3 οπλοστάσια, τηλεγραφείο, 14 χάνια, 260 φούρνοι, 40 «καζίνα» και ταβέρνες, 7 λουτρά, 6 εργοστάσια αλεύρου, λίθινος πύργος ρολογιού, 2 τυπογραφεία, 8 φαρμακεία και 30 μαγειρεία και εστιατόρια. Χωριά Μοναστηρίου: 66 τζαμιά, 145 εκκλησίες, 150 μικτά νηπιαγωγεία, 9.574 οικίες, 146 χάνια, δύο εργοστάσια σαγιακίου (σάγης) και γαΐτανιού (σιρίτι βαμβακερό ή μεταξωτό) και δύο εργοστάσια αλεύρου. Κωμόπολη Μοναστηρίου και χωριά: 257 μύλοι, 2.275 αποθήκες και αχυρώνες, 17.575 αμπέλια, 3.680 κήποι, 72.600 χωράφια, 13.125 λιβάδια, 162 βοσκότοποι και 100 περίπου δάση (σ. 38-40).

Ναχιγιές Ρέσνας: Κωμόπολη Ρέσνας: 2 τζαμιά, εκκλησία, δύο μουσουλμανικά παρθENAγωγεία μικτά, 2 προκαταρκτικές σχολές (αρρENAγωγείο και παρθENAγωγείο) των Ελλήνων, 2 προκαταρκτικές σχολές (αρρENAγωγείο και παρθENAγωγείο) των Βουλγάρων, 483 χανέ, 102 καταστήματα, 14 φούρνοι, 14 χάνια, λουτρό, λίθινος πύργος ρολογιού, 2 μαγειρεία και εστιατόρια, 5 «καζίνα» και ταβέρνες, φαρμακείο, τελωνείο, 2 αστυνομικά τμήματα («καρρά-κόλ»), τηλεγραφείο και δημαρχείο. Χωριά Ρέσνας: 6 τζαμιά, 28 εκκλησίες, 12 σχολεία, 1.857 χανέ, 19 χάνια και 20 καταστήματα. Κωμόπολη Ρέσνας και χωριά: 27 μύλοι, 2.031 αποθήκες και αχυρώνες, 1.924 αμπέλια, 1.085 κήποι, 14.621 χωράφια, 2.750 λιβάδια, 37 βοσκότοποι, 41 δάση και 82 οικόπεδα (σ. 50-51).

Ναχιγιές Πρέσπας: Πρωτεύουσα του ναχιγιέ ήταν το χωριό Νακούλιτς, όπου υπήρχαν 60 οικίες, 3 καταστήματα, 2 χάνια και κυβερνείο. Χωριά του ναχιγιέ: 1.177 οικίες και 10 χάνια. Νακούλιτς και χωριά: 5 τζαμιά, ένας τεκές, 32 εκκλησίες, 5 σχολεία, 3 αστυνομικά τμήματα, 20 μύλοι, 1.122 αποθήκες και αχυρώνες, 3.120 αμπέλια, 500 κήποι, 7.316 χωράφια, 2.760 λιβάδια,

20 βοσκότοποι και 8 δάση (σ. 53).

Ναχιγιές Τιμούρχισαρ (Σιδηρόκαστρο): Στην πρωτεύουσα του ναχιγιέ: 90 οικίες, 13 καταστήματα, 2 χάνια, 2 αστυνομικά τμήματα και κυβερνείο. Χωριό Μπερμπέλτσε (πρωτεύουσα του ναχιγιέ): Τζαμί και παρθεναγωγείο. Χωριά του ναχιγιέ: 2 τζαμιά, 7 παρθεναγωγεία, 20 εκκλησίες, 1.652 οικίες και 9 χάνια. Πρωτεύουσα και χωριά: 31 μύλοι, 1.795 αποθήκες και αχυρώνες, 254 αμπέλια, 1.653 κήποι, 18.245 χωράφια, 4.573 λιβάδια και 35 βοσκότοποι (σ. 55).

Ναχιγιές Κρουσόβου: Κωμόπολη Κρουσόβου: 7 σχολεία, 3 εκκλησίες, κυβερνείο (περιλάμβανε 7 δωμάτια, αίθουσα, 2 κοιτώνες, οπλοστάσιο, στάβλο), στάβλος, 1.960 οικίες, 235 καταστήματα, 7 χάνια, 35 φούρνοι, 3 εστιατόρια και μαγειρεία, 5 «καζίνα» και ταβέρνες, λίθινος πύργος ρολογιού, 2 φαρμακεία και αστυνομικό τμήμα. Χωριά και ναχιγιές: ένα τζαμί, 3 σχολεία, 3 εκκλησίες, 205 οικίες και 10 καταστήματα. Πρωτεύουσα (Κρούσοβο) και χωριά: 19 μύλοι, 373 αποθήκες και αχυρώνες, 46 αμπέλια, 240 κήποι, 2.459 χωράφια, 483 λιβάδια, 14 βοσκότοποι, 144 δάση και 80 οικόπεδα (σ. 58-59).

Καζάς Περλεπέ: Κωμόπολη Περλεπέ: 10 τζαμιά, τεκές, 5 μεδρεσέδες, προκαταρκτική σχολή, 9 νηπιαγωγεία, 2 εκκλησίες, 2 προκαταρκτικές σχολές των Βουλγάρων, 2 προκαταρκτικές σχολές των Ελλήνων, 2.779 οικίες, 980 καταστήματα, 26 χάνια, 2 λουτρά, 2 εργοστάσια αλεύρου, 47 φούρνοι, 2 φαρμακεία, λίθινος πύργος ρολογιού, 5 εστιατόρια και μαγειρεία, 20 «καζίνα» και ταβέρνες, μεγάλη λίθινη αποθήκη του μονοπωλείου. Χωριά του Περλεπέ: 25 τζαμιά, 26 εκκλησίες, 21 νηπιαγωγεία, 4.381 οικίες, 136 καταστήματα, 29 χάνια και 3 αστυνομικά τμήματα. Κωμόπολη Περλεπέ και χωριά: 129 μύλοι, 4.794 αποθήκες και αχυρώνες, 4.305 αμπέλια, 565 κήποι, 68.096 χωράφια, 6.990 λιβάδια, 123 βοσκότοποι, 398 δάση και 1044 οικόπεδα (σ. 66).

Ναχιγιές Μοριχόβου: Πρωτεύουσα ήταν το χωριό Βιτούλιστε: Πρωτεύουσα του ναχιγιέ: 185 οικίες, 9 καταστήματα και 3 χάνια. Χωριά του ναχιγιέ: 1.287 οικίες, 14 χάνια. Πρωτεύουσα και χωριά: σχολείο, 23 εκκλησίες, 19 μύλοι, 901 αποθήκες και αχυρώνες, 1.488 αμπέλια, 268 κήποι, 14.399 χωράφια, 1.029 λιβάδια, 18 βοσκότοποι, 40 δάση και 67 οικόπεδα (σ. 70).

Καζάς Φλώρινας: Κωμόπολη Φλώρινας: 7 τζαμιά, 2 τεκέδες, μεδρεσές, αστική σχολή, προκαταρκτική σχολή, 5 νηπιαγωγεία, προκαταρκτική σχολή των Βουλγάρων, 2 των Ελλήνων, 2 εκκλησίες, 1.564 οικίες, 300 καταστήματα, κυβερνείο, στρατώνας, 19 χάνια, λουτρός, 2 αστυνομικά τμήματα, τηλεγραφείο, νοσοκομείο, φαρμακείο, ρολόι της «χώρας», 5 εστιατόρια και μαγειρεία, 20 φούρνοι και 12 «καζίνα» και ταβέρνες. Χωριά της Φλώρινας: 18 τζαμιά, 44 σχολεία, 33 εκκλησίες, 3.693 οικίες, 45 καταστήματα, 11 χάνια. Πρωτεύουσα και χωριά: 93 μύλοι, 2.700 αποθήκες και αχυρώνες, 4.300 αμπέλια, 90 κήποι, 51.295 χωράφια, 6.200 λιβάδια και 82 βοσκότοποι (σ.

74-75).

Ναχιγιές Ρόντικ: Πρωτεύουσά του ήταν το χωριό Σούρβιτζ. Πρωτεύουσα και χωριά: 1.860 οικίες, 28 καταστήματα, 8 χάνια, 15 μύλοι, 10 τζαμιά, 10 σχολεία, 9 εκκλησίες, 690 αποθήκες και αχυρώνες, 2.000 αμπέλια, 30 κήποι, 12.000 χωράφια, 1.400 λιβάδια και 31 βοσκότοποι (σ. 77).

Ναχιγιές Νυμφαίου: Τα σχετικά στοιχεία περιλήφθηκαν στον καζά της Φλώρινας (σ. 78).

Καζάς Αχρίδος: Κωμόπολη Αχρίδος: 9 τζαμιά, 2 τεκέδες, μεδρεσές, αστική σχολή, 4 προκαταρκτικές σχολές, 8 νηπιαγωγεία, 5 εκκλησίες (2 των Ελλήνων και 3 των Βουλγάρων), 2 αστικές σχολές και 5 προκαταρκτικές σχολές των Βουλγάρων, αστική σχολή και 3 προκαταρκτικές σχολές των Ελλήνων, 2.439 οικίες, 450 καταστήματα, 13 χάνια, 2 λουτρά, 33 φούρνοι, 14 «καζίνα» και ταβέρνες, 4 εστιατόρια και μαγειρεία, 3 εργοστάσια αλεύρου, ιμαρέτ, 2 φαρμακεία, κυβερνείο, αποθήκη ρουχισμού στρατιωτών και μεγάλο ρολόι. Χωριά της Αχρίδος: 12 τζαμιά, σχολείο, 47 εκκλησίες, 1.898 οικίες, 41 καταστήματα, 9 χάνια, εργοστάσιο σαγιακίου. Κωμόπολη και χωριά: 72 μύλοι, 904 αποθήκες και αχυρώνες, 3.100 αμπέλια, 72 κήποι, 19.000 χωράφια, 636 λιβάδια, 2 βοσκότοποι, δάσος, 7 οικόπεδα, 2 νταλιάνια και καϊκχανές (νεώριον, νεώσοικος) (σσ. 83-84).

Ναχιγιές Στρούγας: Κωμόπολη Στρούγας: 3 τζαμιά, τεκές, 3 νηπιαγωγεία, 2 προκαταρκτικές σχολές των Βουλγάρων, εκκλησία, 995 οικίες, 196 καταστήματα, κυβερνείο, 9 χάνια, λουτρός, πύργος ρολογιού, 8 εστιατόρια και μαγειρεία, 12 «καζίνα» και ταβέρνες, φαρμακείο, νεώριο, νταλιάνι και 9 φούρνοι. Χωριά της Στρούγας: 3 τζαμιά, σχολείο, 16 εκκλησίες, 1.819 οικίες και 2 χάνια. Κωμόπολη και χωριά: 59 μύλοι, 976 λιβάδια, βοσκότοπος και 2 οικόπεδα (σσ. 89-90).

Ναχιγιές (Ντεμπρετζέ): Πρωτεύουσά του ήταν το χωριό (Ιζντάκλαβα). Πρωτεύουσα: 12 οικίες, 12 καταστήματα, 5 χάνια, κυβερνείο. Χωριά του ναχιγιέ: 983 οικίες. Πρωτεύουσα και χωριά: τζαμί, σχολείο, 17 εκκλησίες, 32 μύλοι, 712 αποθήκες και αχυρώνες, 110 αμπέλια, 10.209 χωράφια και 309 λιβάδια (σ. 92).

Καζάς Κιρτσόβου: Κωμόπολη Κιρτσόβου: 5 τζαμιά, 5 τεκέδες [των χαλβητήδων, S 1305 (1888), σ. 308], μεδρεσές, 2 σχολεία, 4 σχολεία και μια εκκλησία των Βουλγάρων, 773 οικίες, 170 καταστήματα, 7 χάνια, λουτρός, 118 φούρνοι, 8 ταβέρνες, 3 μαγειρεία και εστιατόρια, φαρμακείο, ρολόι της «χώρας». Χωριά του Κιρτσόβου: 19 τζαμιά, 60 εκκλησίες, 4.240 οικίες, 12 καταστήματα και 14 χάνια. Κωμόπολη και χωριά: 258 μύλοι, 1.215 αποθήκες και αχυρώνες, 150 αμπέλια, 257 κήποι, 49.116 χωράφια, 82 βοσκότοποι, 15 δάση και 25 οικόπεδα (σ. 96).

ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΣΕΡΒΙΩΝ

Καζάς Σερβίων: Κωμόπολη Σερβίων: 4 τζαμιά, τεκές, μεδρεσές, αστική σχολή, προκαταρκτική σχολή, σχολή για τους χριστιανούς, 4 εκκλησίες, κυβερνείο, στρατώνας, νοσοκομείο, τηλεγραφείο, 2 αστυνομικά τμήματα, αποθήκη ρουχισμού στρατιωτών, 667 οικίες, 140 καταστήματα, 9 χάνια, 2 λουτρό, 2 εργοστάσια, 8 φαρμακεία, 12 φούρνοι, 2 «καζίνα», εστιατόριο, 5 μαγειρεία, 2 τελωνεία, 3 αποθήκες, 5 αχυρώνες και 10 οικόπεδα. Χωριά των Σερβίων: 2.151 οικίες. Κωμόπολη και χωριά: 5.108 αμπέλια, 135 κήποι, 331 λιβάδια, 38.586 χωράφια και 9 βοσκότοποι (σσ. 108-109).

Ναχιγιές Βελβενδού: Χωριό Βελβενδού: 704 οικίες, τζαμί, 5 εκκλησίες, πύργος ρολογιού, 5 φούρνοι, 60 καταστήματα, 37 μύλοι, κυβερνείο, φαρμακείο, 4 υφαντήρια σαγιακίου, 4 καφενεία, 3 ταβέρνες, 2 εργοστάσια, χάνι, 256 αχυρώνες, 50 στρέμματα κήπων και 1.530 στρέμματα αμπελιών (σ. 113).

Καζάς Ελασσόνας: Κωμόπολη Ελασσόνας: 4 τζαμιά, 2 τεκέδες, μεδρεσές, προκαταρκτική σχολή, 2 εκκλησίες, σχολή για τους χριστιανούς, στρατώνας, νοσοκομείο, «μεταφερόμενος» στρατώνας του πυροβολικού, αστυνομικό τμήμα, οπλοστάσιο, τηλεγραφείο, 3.000 οικίες, 140 καταστήματα, 8 χάνια, λουτρό, 2 φαρμακεία, 2 εστιατόρια, 2 «καζίνα» και ταβέρνες, 2 εργοστάσια αλεύρου, 10 φούρνοι, 10 κήποι, 500 στρέμματα αμπελιών και 300 στρέμματα λιβαδιών. Κωμόπολη και χωριά: 30.000 χωράφια και 40.000 στρέμματα βοσκότοπων (σσ. 117-118).

Ναχιγιές Λειβαδίου: 550 οικίες και 67 καταστήματα (σ. 120).

Ναχιγιές Δισκάτης: 750 οικίες, 70 καταστήματα και στρατώνας (σ. 121).

Ναχιγιές Ντομνίκ: 150 οικίες και 15 καταστήματα (σ. 124).

Καζάς Κοζάνης: Κωμόπολη Κοζάνης: 1.171 οικίες, 487 καταστήματα, 21 φούρνοι, 12 χάνια, 4 εργοστάσια και 18 κήποι. Χωριά της Κοζάνης: 3.650 οικίες. Κοζάνη και χωριά: 44 τζαμιά, 30 σχολεία, 32 τεκέδες και ζαβιγιέ (ερμηπήριο δερβίση), 49 εκκλησίες, 65 μύλοι, 3.120 αποθήκες και αχυρώνες, 26 τσιφλίκια (αγρόκτημα), 14.140 αμπέλια, 54.376 χωράφια, 11 λιβάδια, 23 βοσκότοποι και 58 κρήνες (σ. 128).

Ναχιγιές (Βέντσε): Πρωτεύουσα 214 οικίες (σ. 130).

Καζάς Τζουμαάς: Κωμόπολη Τζουμαάς: 3 τζαμιά, αστική σχολή, προκαταρκτική σχολή, 458 οικίες, 25 καταστήματα, στρατώνας, 10 χάνια, φούρνος, τηλεγραφείο και κυβερνείο. Χωριά της Τζουμαάς: 6.131 οικίες. Κωμόπολη και χωριά: 300 λιβάδια, 15.230 χωράφια, 5 βοσκότοποι, 2 δάση, 50 οικόπεδα, 400 αποθήκες και αχυρώνες και 500 αμπέλια (σ. 133).

Ναχιγιές Κατράνιτσας: Κατράνιτσα και χωριά: 1.400 οικίες, 5 τζαμιά, 12 καταστήματα, 5 χάνια, 5 εκκλησίες, αστυνομικό τμήμα, κυβερνείο, 2 σχολεία, 900 αποθήκες και αχυρώνες, 1.200 αμπέλια, 75 κήποι, 200 λιβάδια,

21.525 χωράφια, 5 βοσκότοποι, 6 δάση και 60 οικόπεδα (σ. 135).

Ναχιγιές Σαριχανλάρ: Σαριχανλάρ και χωριά: 892 οικίες, 6 τζαμιά, 3 καταστήματα, χάνι, 500 αποθήκες και αχυρώνες, 200 αμπέλια, 20 κήποι, 100 λιβάδια, 16.322 στρέμματα χωραφιών, 12 βοσκότοποι, 4 δάση και 11 οικόπεδα (σ. 136).

Καζάς Γρεβενών: Δεν υπάρχουν τα σχετικά στοιχεία.

Ναχιγιές Νασελίτς [Ανασελίτσης]: Κωμόπολη Ανασελίτσης: 3 τζαμιά, μεδρεσές, αστική σχολή, 2 προκαταρκτικές σχολές, εκκλησία, σχολή ελληνική, στρατώνας, αποθήκη ρουχισμού, οπλοστάσιο, αστυνομικό τμήμα, νοσοκομείο, κυβερνείο, τηλεγραφείο, 500 οικίες, 2 λουτρά, 6 χάνια, 3 φαρμακεία, 6 φούρνοι, τελωνείο, 2 εστιατόρια, 2 «καζίνα» και ταβέρνες. Χωριά της Ανασελίτσης: 7.510 οικίες. Κωμόπολη και χωριά: 400 αποθήκες και αχυρώνες, 270 κήποι, 1.000 χωράφια, 4 βοσκότοποι και 14 οικόπεδα (σ. 146-147).

Ναχιγιές Σιάτιστα: Σιάτιστα: Τηλεγραφείο, κυβερνείο, τελωνείο και ταβέρνα. Χωριά της Σιάτιστας: 2 τζαμιά, 2 νηπιαγωγεία, 6 σχολεία των χριστιανών. Σιάτιστα και χωριά: 3.200 οικίες, 7 χάνια, 18 εκκλησίες, 7 φούρνοι, 300 αποθήκες και αχυρώνες, 1.927 αμπέλια και κήποι, 25 λιβάδια, 2.625 χωράφια, 3 βοσκότοποι και 34 οικόπεδα (σ. 149).

Ναχιγιές Ζοπάν: Ζοπάν: τζαμί, χάνι, φούρνος και κυβερνείο. Ζοπάν και χωριά: 1.300 οικίες, 25 εκκλησίες, 15 σχολεία, 650 αποθήκες και αχυρώνες, 402 αμπέλια, 5 κήποι, 2 λιβάδια, 3.120 χωράφια, 6 βοσκότοποι και 36 οικόπεδα (σ. 150).

ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Καζάς Κορυτσάς: Κωμόπολη Κορυτσάς: 2 τζαμιά, μιναρέ (πτωχοτροφείο), τεκές των χαλβητήδων, μεδρεσές, αστική και προκαταρκτική σχολή των μουσουλμάνων, και των Βλάχων, καθώς επίσης και 3 προκαταρκτικές σχολές για αγόρια και για κορίτσια, 5 εκκλησίες, 2.082 χανέ, 757 καταστήματα και μαγαζιά, 23 χάνια, 2 λουτρά, εργοστάσιο αλεύρου, πύργος ρολογιού, 2 φαρμακεία, 34 φούρνοι, 12 «καζίνα» και ταβέρνες, 10 μαγειρεία και εστιατόρια, τελωνείο και αστυνομικό τμήμα. Χωριά της Κορυτσάς: 43 τζαμιά, 55 νηπιαγωγεία, 4 τεκέδες και ζαβιγιέ (κελί ερημίτη), 66 εκκλησίες και μονές, 4.304 οικίες, 963 καταστήματα και 14 χάνια. Κορυτσά και χωριά: 63 μύλοι, 1.115 αποθήκες και αχυρώνες, 3.616 αμπέλια, 615 κήποι, 23.482 χωράφια, 2.612 λιβάδια, 5 βοσκότοποι, 3 δάση και 215 οικόπεδα (σ. 159).

Ναχιγιές Βιχλίστα: Κωμόπολη Βιχλίστα: Τζαμί, τεκές [Ναζενίν = Το στάδιο των δερβισίων των καλουμένων βεκτασήδων [S 1305 (1888), σ. 328], αστική σχολή, 2 προκαταρκτικές σχολές, 3 νηπιαγωγεία, εκκλησία, 203 οικίες, 58 καταστήματα, 5 χάνια, 12 φούρνοι, λουτρός, φαρμακείο, κυβερνείο, τηλεγραφείο, 8 «καζίνα» και ταβέρνες, 3 μαγειρεία και εστιατόρια και τελω-

νείο. Χωριά της Βιχλίστα: 29 τζαμιά, 39 σχολεία, 5 τεκέδες και κελί ερημίτη, 3.086 οικίες, 87 καταστήματα, 21 χάνια. Βιχλίστα και χωριά: 29 τζαμιά, 39 σχολεία, 5 τεκέδες και κελί ερημίτη, 21 εκκλησίες, 3.086 οικίες, 87 καταστήματα και 21 χάνια, 66 μύλοι, 1.210 αποθήκες και αχυρώνες, 3.568 αμπέλια, 561 κήποι, 30.953 χωράφια, 2.522 λιβάδια, 11 βοσκότοποι, 31 οικόπεδα και 3 αστυνομικά τμήματα (σσ. 164-165).

Ναχιγιές Οπάρεως: Όπαρις και χωριά: 10 τζαμιά, τεκές, 23 εκκλησίες, 1.039 οικίες, κυβερνείο, 3 καταστήματα, χάνι, ταβέρνα, 35 μύλοι, 528 αποθήκες και αχυρώνες, 27 αμπέλια, 10 κήποι, 6.393 χωράφια, 14 λιβάδια, 21 βοσκότοποι, 22 δάση και 3 οικόπεδα (σσ. 166-167).

Καζάς Καστοριάς. Κωμόπολη Καστοριάς: 7 τζαμιά, 3 τεκέδες, 2 μεδρεσέδες, αστική σχολή, 3 νηπιαγωγεία, 2 εκκλησίες, συναγωγή, προκαταρκτική σχολή των Εβραίων και προκαταρκτική σχολή των Ελλήνων, 1.290 οικίες, 512 καταστήματα, κυβερνείο, τηλεγραφείο, 3 χάνια, 2 λουτρά, πύργος ρολογιού, 22 φούρνοι, φαρμακείο, τελωνείο, 5 εστιατόρια και μαγειρεία και 8 «καζίνα» και ταβέρνες. Χωριά της Καστοριάς, Κλεισούρα και Βουρβούτσκο: 21 τζαμιά, 75 σχολεία, μεδρεσές, 140 εκκλησίες και μονές, 6.487 οικίες, 33 καταστήματα, 50 χάνια. Καστοριά μαζί με τα χωριά της την Κλεισούρα και το Βουρβούτσκο: 1.893 αποθήκες και αχυρώνες, 6.044 αμπέλια, 76 κήποι, 70.125 χωράφια, 2.404 λιβάδια και 13 βοσκότοποι (σσ. 170-171).

Ναχιγιές Κλεισούρας: Κωμόπολη Κλεισούρας: 1.235 οικίες, κυβερνείο, 63 καταστήματα, 8 χάνια, 4 εκκλησίες, αστική σχολή, 4 προκαταρκτικές σχολές και 3.366 κάτοικοι μόνο χριστιανοί, από του οποίους το μεγαλύτερο μέρος είναι Βλάχοι (σ. 174).

Ναχιγιές Χρούπιστας: Κωμόπολη Χρούπιστα: Τζαμί, τεκές, αστική σχολή, 6 νηπιαγωγεία, αστική σχολή και 2 προκαταρκτικές σχολές των Ελλήνων, προκαταρκτική σχολή των Βλάχων, 2 εκκλησίες, κυβερνείο, τηλεγραφείο, στρατώνας, 300 οικίες, 250 καταστήματα, 9 χάνια, 13 φούρνοι, λουτρό, 5 «καζίνα» και ταβέρνες, 3 μαγειρεία, εστιατόριο, τελωνείο και φαρμακείο. Χωριά της Χρούπιστας: 12 τζαμιά, 28 σχολεία, 44 εκκλησίες, 3.128 οικίες, 258 καταστήματα και 5 χάνια. Χρούπιστα και χωριά: 69 μύλοι, 1.143 αποθήκες και αχυρώνες, 2.850 αμπέλια, 456 κήποι, 26.384 χωράφια, 34 λιβάδια, 13 βοσκότοποι, 32 δάση και 610 οικόπεδα (σσ. 175-176).

Καζάς Κολώνιας: Πρωτεύουσα του καζά ήταν το χωριό Χερέσκα (ή Χερσέκα). Πρωτεύουσα: Κυβερνείο και τηλεγραφείο. Πρωτεύουσα και χωριά: 4 τζαμιά, αστική σχολή, 11 σχολεία, 2 τεκέδες, 22 εκκλησίες, 2.479 οικίες, 56 καταστήματα, 4 φούρνοι, 8 χάνια, 25 μύλοι, ταβέρνα, τελωνείο, 247 αποθήκες και αχυρώνες, 430 αμπέλια, 50 κήποι, 26.353 χωράφια, 620 λιβάδια, 54 βοσκότοποι, 4 δάση και 280 οικόπεδα (σσ. 178-179).

Καζάς Στάβας: Πρωτεύουσα Μπουγκράντις: Τζαμί, αστική σχολή, 2

προκαταρκτικές σχολές, 2 εκκλησίες, προκαταρκτική σχολή των Ελλήνων, 239 οικίες, 68 καταστήματα, κυβερνείο, τηλεγραφείο, 8 χάνια, 3 «καζίνα» και ταβέρνες, 2 μαγειρεία και εστιατόρια, τελωνείο, φαρμακείο και 3 φούρνοι. Χωριά και ναχιγιές (Γκεβγκές): 56 τζαμιά, 53 σχολεία, 8 εκκλησίες, 3.468 οικίες, 20 καταστήματα και 8 χάνια. Πρωτεύουσα και χωριά και ναχιγιέ: 115 μύλοι, 1.656 αποθήκες και αχυρώνες, 2.581 αμπέλια, 166 κήποι, 14.204 χωράφια, 3.262 λιβάδια, 2 βοσκοτόποι και 16 οικόπεδα (σσ. 183-184).

ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΔΕΒΡΩΝ

Καζάς Δέβρε-ι μπαλά: Κωμόπολη Δέβρε-ι μπαλά: Στρατώνας, 2 αποθήκες ρουχισμού, οπλοστάσιο, νοσοκομείο, κυβερνείο, τηλεγραφείο, 9 τζαμιά, 5 τεκέδες, 10 μεδρεσέδες, αστική σχολή, 11 προκαταρκτικές σχολές και νηπιαγωγεία, εκκλησία, 3 νηπιαγωγεία των χριστιανών, 2.317 οικίες, 420 καταστήματα, 9 χάνια, 2 λουτρά, πύργος ρολογιού, φαρμακείο, τελωνείο, 9 εστιατόρια και μαγειρεία, 4 «καζίνα» και 18 φούρνοι. Χωριά της κωμόπολης Δέβρε-ι μπαλά: 23 τζαμιά, 20 σχολεία, 22 τεκέδες, 6.676 οικίες και 12 χάνια. Πρωτεύουσα και χωριά: 11 αστυνομικά τμήματα, 110 μύλοι, 465 αποθήκες και αχυρώνες, 2.224 αμπέλια, 1.500 κήποι, 26.200 χωράφια, 16.100 λιβάδια, 150 βοσκοτόποι, 27 δάση και 180 οικόπεδα (σσ. 190-191).

Καζάς Δέβρε-ι ζηρ: Πρωτεύουσα του καζά ήταν το χωριό (Πεσκαπόγια). Πρωτεύουσα και χωριά: 6 τζαμιά, 2 σχολεία, 7 τεκέδες, (4;) οικίες, 15 καταστήματα, στρατώνας, τηλεγραφείο, 3 φούρνοι, χάνι, 20 μύλοι, 221 αποθήκες και αχυρώνες, 2.500 αμπέλια, 147 κήποι, 3.229 χωράφια, 670 λιβάδια, 452 βοσκοτόποι, 6 δάση και 70 οικόπεδα (σ. 194).

Καζάς Ρακαλάρ: Πρωτεύουσά του το χωριό Ζιρνάνιτσα. Πρωτεύουσα και χωριά: 6 τζαμιά, 6 σχολεία, 2 εκκλησίες, 4.037 οικίες, 8 καταστήματα, 2 φούρνοι, 5 χάνια, 17 μύλοι, 5 αστυνομικά τμήματα, κυβερνείο, 2 «καζίνα», 294 αποθήκες και αχυρώνες, 350 αμπέλια, 52 κήποι, 1.400 χωράφια, 2.740 λιβάδια, 315 βοσκοτόποι, 5 δάση και 132 οικόπεδα (σ. 196).

Καζάς Ματίου: Πρωτεύουσα του καζά το χωριό (Μπουργκάγιετ). Πρωτεύουσα και χωριά: 5 τζαμιά, σχολείο, 4.212 οικίες, 10 καταστήματα, 15 μύλοι, 120 αποθήκες και αχυρώνες, 100 αμπέλια, 75 κήποι, 3.572 χωράφια, 274 λιβάδια, 36 βοσκοτόποι, 4 δάση και 30 οικόπεδα (σ. 198).

ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΕΛΒΑΣΑΝ

Καζάς Ελβασάν: Κωμόπολη Ελβασάν: 32 τζαμιά και μεστζίτ (μικρό τζαμί), 2 μεδρεσέδες, 5 τεκέδες, 6 σχολεία, εκκλησία, κυβερνείο, τηλεγραφείο, 1.774 οικίες, 733 καταστήματα, 22 χάνια, 2 λουτρά, πύργος ρολογιού, 14 «καζίνα» και ταβέρνες, εστιατόριο, μαγειρείο, 2 φαρμακεία, 23 φούρνοι και 2 αστυνομικά τμήματα. Χωριά της κωμόπολης Ελβασάν μαζί με τους ναχι-

γιέδες Τσερμένικα και (Σμπατ): 71 τζαμιά, 5 σχολεία, 5 τεκέδες, 4 εκκλησίες, 3.627 οικίες, 5 καταστήματα και 4 χάνια. Περιλαμβανομένης και της πρωτεύουσας: 128 μύλοι, 140 αποθήκες και αχυρώνες, 3.796 αμπέλια, 3.087 κήποι, 22.614 χωράφια, 847 λιβάδια, 65 βοσκότοποι, 50 δάση και 70 οικόπεδα (σσ. 204-205).

Καζάς Γραμησίου: Χωριό Γραμησίου: 82 οικίες, κυβερνείο, κατάστημα. Χωριά υπαγόμενα στην πρωτεύουσα Γραμησίου: 2[0]71 οικίες και 2 καταστήματα. Περιλαμβανομένης και της πρωτεύουσας: 59 τζαμιά, 32 μύλοι, 150 αμπέλια, 2.361 κήποι, 18.516 χωράφια, 180 λιβάδια, 63 βοσκότοποι, 17 δάση και 133 οικόπεδα (σ. 209).

Καζάς Πεκλίνης: Κωμόπολη Πεκλίνης: 2 τζαμιά, τεκές, μεδρεσές, 3 σχολεία, 319 οικίες, 85 καταστήματα, 3 χάνια, πύργος ρολογιού, «καζίνο» και ταβέρνα και 7 φούρνοι. Χωριά Πεκλίνης: 57 τζαμιά, 2 τεκέδες, 4 σχολεία, 2.174 οικίες, 72 καταστήματα και 4 χάνια. Περιλαμβανομένης και της πρωτεύουσας Πεκλίνης: 42 μύλοι, 199 αποθήκες και αχυρώνες, 508 αμπέλια, 577 κήποι, 11.854 χωράφια, 91 λιβάδια, 71 βοσκότοποι, 63 δάση και 48 οικόπεδα (σ. 212).